

A decorative border surrounds the central text, featuring various school supplies and nature elements. At the top left is a blue and yellow pencil tied with a red string. To its right is a red and white ladybug. Further right is a large blue balloon. At the top right is a red pencil. On the right side is a yellow apple. Below the apple is a paintbrush with a red handle and yellow bristles, splashing pink paint. At the bottom right is another yellow apple, a purple paintbrush, a purple ink splat, and a ladybug. At the bottom left is a stack of books (green, orange, and yellow) with a yellow bookmark. To the left of the books are stylized numbers 1, 2, and 3 in green and blue. The central text is in blue, bold, uppercase letters.

**Коломийська спеціалізована школа
I-III ступенів № 1
імені Василя Стефаника**

МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ВИХОВНОЇ РОБОТИ

2013 р.

Методика проведення виховної години

Виховні години є основним компонентом системи роботи класного керівника. Вони проводяться з різними виховними цілями. Їх форми й технології можуть мати безліч варіантів залежно від поставленої мети, віку учнів, досвіду класного керівника й шкільних умов.

Виховна година – це форма спілкування класного керівника з учнями, це душевна розмова, це корисна інформація, необхідна вихованцям для майбутнього дорослого життя, яку не можна у повній мірі отримати на уроках, це збір колективу для вироблення плану участі класу в загальношкільних заходах.

Таким чином, виховні години, що проводяться за певною системою, привчають учнів вбачати за своїми діями та вчинками їх місце в колективі, розвивають у них здатність до осмислення життєвих явищ, усвідомлювати соціальну спрямованість своєї життєдіяльності.

Тематика виховних годин може бути різноманітною, отже, не існує меж для педагогічної творчості класного керівника щодо форми проведення виховної години. Також неможливо заздалегідь передбачити всі проблеми в класі і включити їх обговорення до плану виховної роботи, що вносить у проведення виховної години завжди елемент новизни, непередбачуваності.

На превеликий жаль, частина класних керівників вважає, що виховна година – це час для нотацій вчителя учням щодо їх навчання та поведінки, забуваючи, що виховна година як основна форми роботи класного керівника з класом повинна реалізовувати свої функції, мати чітко визначену мету.

Наукова література та педагогічна практика виділяє такі основні функції виховної години:

- освітня – ознайомлення та пізнання оточуючого світу;
- орієнтовна – спрямована на оцінювання навколишнього;
- спрямовуюча – така, що дозволяє визначити шляхи та засоби взаємодії з оточуючим дитину світом.

Як наслідок реалізації цих трьох провідних функцій під час підготовки та проведення виховної години є формування громадської

думки класу, звички та потреби в учнів обдумувати та оцінювати своє життя, самих себе, самостійно шукати істину.

Отже, метою виховної години має бути формування чітко визначеного ставлення учнів до об'єктів та явищ оточуючого світу, загальнолюдських цінностей, а також розвиток моральних, етичних, трудових, естетичних, науково-пізнавальних, світоглядних інтересів, умінь та навичок спілкування, доцільної поведінки у різних життєвих ситуаціях.

У сучасній школі задля досягнення конкретної виховної мети класний керівник використовує різні форми проведення виховних годин, доцільно чергує й впроваджує найрізноманітніші методи виховання. Сьогодні в арсеналі сучасного класного керівника рольові ігри, народні свята, бесіди, диспути, дискусії, класні референдуми, класні збори, прес-діалоги, вікторини, екскурсії, зустрічі з цікавими людьми, КВК, конкурси, практикуми, години поезії, читацькі конференції, дні іменинника, аукціони ідей тощо.

При всій розмаїтості тематики та форм проведення виховні години можна систематизувати таким чином:

- виховна година – організована як спосіб колективного планування класної або загальношкільної справи;
- виховна година – як спосіб розв'язання можливого конфлікту;
- виховна година – запланована для підведення підсумків, наприклад, успішності за семестр;
- виховна година – як бесіда з психолого-педагогічних проблем учнів;
- система виховних годин для реалізації визначеної освітньої програми: людина і суспільство, людина і пізнання світу, людина і природа, народна культура і духовність тощо.

У школах в основному проводяться тематичні виховні години, до них заздалегідь готуються самі учні. При плануванні та обранні теми, змісту та доцільної методики проведення класних годин слід враховувати:

- пріоритетні напрямки виховної роботи в сучасних умовах (через реалізацію Програми виховання);
- рівень розвитку учнів, їх вікові та психологічні особливості;
- захоплення, інтереси, потреби учнів та їх батьків;

- необхідність засвоєння школярами духовних надбань рідного народу – мови, культури, традицій, звичаїв тощо.

На жаль, зміст освіти та виховання в школі поки ще відірваний від реальних потреб учнів. Вони не одержують необхідних їм у подальшому житті знань з педагогіки, психології, економіки, права. Тому класні керівники, які хвилюються за майбутнє своїх вихованців, мають пропонувати на виховних годинах наступні освітні програми:

- «Пізнай себе» – теоретичні і тренінгові заняття з прикладної психології;
- бесіди про закономірності психіки і поведінки людини;
- «Найди себе» – бесіди з профорієнтації;
- «Спілкування і етикет» – цикл виховних ситуацій, рольових ігор, де розкриваються секрети про те, як спілкуватися з людиною;
- «Права громадянина і людини» – відомості із Декларації про права людини, Конвенції про права дитини та інші;
- «Ази ринкової економіки» – основи підприємницької діяльності: як почати власну справу? Як скласти бізнес-план? Як розрахувати бюджет сім'ї? та ін.;
- «Основи сімейного світу» – як створити щасливу сім'ю?
- «Навчись керувати собою» – знання про методи, способи, прийоми саморегуляції і самоуправління.

Ефективність виховної години, в якій би формі вона не проводилась, визначається якістю її змісту, ступенем всебічності її підготовки.

Організація та проведення виховних заходів

У проведенні виховного заходу можна чітко виділити три взаємопов'язаних етапи: *підготовчий, етап проведення, підсумок заходу*. Своєрідність етапів залежить від обраної форми виховного заходу, однак можна схематично окреслити загальні підходи.

Підготовчий етап. Під час організації будь-якої класної справи, виховного заходу, реалізації певної форми виховання, треба чітко визначити її тему, мету та завдання.

Класному керівникові варто враховувати найбільш *пріоритетні виховні завдання*, серед яких:

- розвиток пізнавальних інтересів, світогляду учнів;

- формування моральної культури та поведінки;
- виховання високої естетичної культури;
- формування навичок здорового способу життя;
- формування трудових навичок;
- виховання почуття обов'язку та відповідальності;
- створення в класі атмосфери дружби, взаєморозуміння та підтримки;
- розвиток творчих можливостей учнів;
- формування єдиного колективу: учнів, батьків, класного керівника.

Ці завдання, з урахуванням потреб та інтересів, рівня розвитку учнів та учнівського колективу, й реалізуються у певній формі заходу.

Наприклад, є потреба провести захід для учнів випускних класів з орієнтовною тематикою «Обираємо майбутню професію». За мету визначено – ознайомити учнів з найбільш розповсюдженими у нашому регіоні професіями, показати вимоги до її обранців, шляхи до отримання тощо. Доцільні форми – презентація професії, «круглий стіл», «вечір у запитаннях та відповідях». З іншого боку, якщо мета полягає у визначенні професійної придатності учнів до тої чи іншої галузі виробництва, то доцільними формами вже будуть психологічний практикум або тренінг, усний журнал.

Визначення виховної мети і завдань є найголовнішим початком продуманого виховного заходу. Далі класний керівник повинен приділити увагу підбору методів, що відповідають поставленим завданням, а також усвідомленню місця заходу в системі роботи з певним колективом дітей. У цьому насамперед проявляється комплексний підхід до виховання. Тому важливо заздалегідь якомога повніше виявити виховні можливості наміченої справи, встановити зв'язок між конкретним заходом та іншими складниками в системі діяльності з виховання учнів. Там, де така система є, форма виховної роботи є розвитком або завершенням попередньої роботи й, разом з тим, початком наступної.

Так, гарною підготовкою до бесіди на етичну тему можуть бути перегляд кінофільму або відвідування театру, читання книг, зустрічі із цікавими людьми. Отже, при підготовці кожного заходу вчителів

важливо врахувати попередню виховну діяльність у цьому колективі дітей і її результати.

Центральне місце в підготовці виховного заходу займає *підбір матеріалу*. Залежно від характеру роботи для цього необхідний різний час. Так, багато часу потрібно, щоб підібрати матеріал для читацької конференції, диспуту, вечора, огляду. Крім того, час потрібен педагогу й дітям для опрацювання відповідної літератури, виконання учнями різних завдань і доручень, для репетицій, збору фактів, проведення спостережень, підготовки доповідей, виступів тощо. Ця попередня робота зі школярами виявляється найбільш значущою у виховному й освітньому значенні виховного заходу.

Слід акцентувати на такий важливий елемент підготовки виховного заходу як *організаційна робота*. Вихователь керує нею, залучаючи дітей. Він розподіляє між учнями класу доручення, допомагає їх виконувати, контролює. Для організації великих заходів доцільно створювати комісії, оргкомітети, творчі та ініціативні групи, проводити між ними змагання на кращу підготовку. Спираючись при цьому на ініціативу школярів, учитель сприяє формуванню в них організаторських навичок і вмінь, привчає до самостійності й відповідальності. Знання дітей дозволить класному керівникові знайти справу для кожного відповідно до бажань й здібностей дитини.

Для того щоб класному керівнику спланувати цей вид діяльності, необхідно об'єднати учнів класу в групи за певними критеріями, поставити перед ними конкретні завдання та представити форми їхньої реалізації: знайти матеріал для сторінки «усного журналу», оформити стіннівку для вечора, запросити гостей, підготувати призи, написати твір-роздум, опрацювати питання анкети тощо. При цьому слід мати на увазі дві обставини. По-перше, поділ на групи є вельми умовним, про нього ні в якому разі не повинні знати вихованці. По-друге, ця робота ведеться упродовж багатьох років поступово, з постійним намаганням розширити суспільний досвід учнів, а не відразу.

Розучування учнями готових ролей і текстів – розповсюджена помилка класного керівника. Але не тільки цього варто уникати. Виховні можливості підготовчого етапу знижуються через прагнення дорослих заради економії часу виконати за школярів ту роботу, що

посильна їм самим, через недостатню увагу до так званих «пасивних», сором'язливих, невпевнених у собі дітей.

Завершується підготовка *складанням плану заходу* (конспекту, сценарію), що повинен відбивати його специфіку. Так, необхідно, щоб план усного журналу відрізнявся від плану проведення вечора або екскурсії. Однак є загальні елементи планування. Ними є визначення мети (завдань), теми, змісту й форми заходу; характер підготовки до його проведення; хід; підведення підсумків. План складає учитель, методист, педагог-організатор або творчо працюючий вчитель із залученням дітей. У старших класах цю роботу можуть робити й самі школярі під керівництвом вихователя.

Композиція виховного заходу визначаються багато в чому змістом роботи, віковими особливостями учнів, підготовленістю ведучого, класного керівника й учасників.

Щоб зберегти інтерес і увагу школярів під час заходу, необхідно, щоб сценарій передбачав організовану динамічну роботу учнів без зайвих затягувань. Багато чого залежить від ведучого, його підготовленості, ерудиції, організаторських та комунікативних здібностей, гнучкості у несподіваних ситуаціях, емпатії. У неформованих колективах, незалежно від віку школярів, класні керівники звичайно самі ведуть виховні заняття. У міру зміцнення колективних стосунків їхнє керівництво стає все більш опосередкованим: вони діють через актив, заохочуючи самостійність учнів.

Таким чином, уміння планувати виховний захід є одним з елементів наукової організації праці вчителів й учнів у галузі виховної діяльності.

Безпосередньому проведенню заходу передують найважливіші *організаційні моменти*:

- Оголошення (реклама) про назву заходу, його основний зміст.
- Підготовка матеріалів для учасників (наприклад, у конкурсі шарад учасникам знадобиться папірець і ручка, для конкурсу інсценованої пісні – записи пісень, для тестування – опитувальник і т.д.).

- Підготовка матеріалів для організаторів заходу (наприклад: костюми для концерту, бейджики для прес-конференції, ілюстративні плакати, матеріали для суддівства тощо).
- Оформлення місця проведення заходу відповідно до його змісту: з українською національною символікою для вечорниць, з виставкою книжок для читацької конференції, з діаграмами і таблицями для економічної гри, з цитатами та девізами до диспуту тощо.
- Запрошення гостей, якщо є така необхідність.
- Організація «преси»: фото, відео, статті.
- Визначення можливих шляхів щодо продовження теми, яка була змістом заходу – творче домашнє завдання, твір-роздум, випуск «Блискавки», організація спостережень, написання листівки з побажаннями на майбутнє тощо.

Як правило, до проведення виховного заходу вже має бути складений його сценарій й методична розробка.

Методична розробка виховного заходу має містити такі основні пункти: назва заходу, форма проведення, виховна мета заходу, місце проведення (класна кімната, бібліотека, музей, спортивний майданчик тощо), обладнання, план проведення, опис підготовчого етапу (якщо він містить важливі справи), хід проведення, список використаних джерел.

Всі перелічені пункти є необхідними для визначення змісту заходу, його доцільності, ретельної підготовки. Вони дозволяють організатору заходу з'ясувати необхідні засоби, методи, прийоми виховного впливу.

Проведення заходу. Педагогічна практика підтвердила доцільність такої послідовності:

1. Вступне слово вчителя чи ведучого, який повідомляє тему та мету проведення виховного заходу. Причому робить це неявно для вихованців, наголошуючи на актуальності і важливості цього заходу задля розвитку учнів та учнівського колективу. Іноді цей етап може бути представлений у вигляді інсценівки, урочистого привітання гостей та учасників, у віршованій чи ігровій формі. Головним завданням при цьому має бути – налаштувати учасників на майбутню діяльність.

2. Безпосереднє проведення заходу, хід якого залежить від тієї форми, яка для нього обрана. Це можуть бути бесіда, обговорення проблеми, попередньо підготовлені виступи учнів, перегляд і аналіз кінофільму, діафільму, творів образотворчого мистецтва, обговорення прочитаної книжки, статі, виступи запрошених цікавих людей, вікторина тощо.

Підведення підсумків, рефлексія. Іноді буває так, що захід закінчено, але не завершено, тобто учнями залишається неусвідомленим виховний ефект від проведеного часу. Аналіз підсумків заходу варто проводити систематично, тому що тільки спираючись на досягнуте, можна успішно рухатися вперед, закріплювати краще, позбутися недоліків.

Такий аналіз підсумків має дві основні функції – організуючу й виховну: регулярний аналіз сприяє кращій організації роботи, спонукає більш серйозно ставитися до дорученої справи, оскільки його підсумки й результат не залишаються непоміченими, а піддаються оцінці, аналіз – також і гарна школа виховання спостережливості, самокритичності, вимогливості, формування суспільної думки, правильного ставлення до критики, підвищення педагогічної майстерності.

Аналізуючи виховний захід, треба, насамперед, фіксувати позитивні результати, вказувати ті прийоми, умови, методи, які привели до успіху, з'ясувати причини невдач. Кваліфіковане підведення підсумків створює умови для обґрунтованого планування й поліпшення якості всієї виховної роботи надалі.

Педагогічний аналіз кожного проведеного заходу може проводитися відповідно до наступних критеріїв: 1) наявність виховної мети; 2) актуальність і сучасність теми; 3) її спрямованість; 4) глибина й науковість змісту, відповідність віковим можливостям дітей; 5) підготовленість учителя й учнів до роботи, організованість і чіткість її проведення; 6) активність учнів, їх емоційні реакції на запропоновані методи й прийоми виховного впливу.

Рефлексія (від лат. reflexio – вигін, відображення) – це осмислення людиною передумов, закономірностей і механізмів власної діяльності, соціального і індивідуального способу існування, самоаналіз. Щоб вдало організувати самоаналіз учнями виховного заходу, зазвичай,

слово знову надається його організаторам, які мають наголосити на найважливіших висновках, намагаються з'ясувати в кожного з учасників, що цікавого, корисного для себе вони винесли з сьогоденного заходу. Якраз тут, на цьому етапі, доцільно відмітити вклад кожного у проведену справу – ведучих, тих, що готували матеріал або оформлювали класну кімнату, запрошували гостей тощо. Педагогічна наука і практика застерігають від привселюдної критики вихованців за недбалу підготовку чи усунення від участі у проведенні форм виховної роботи. А ось заохочення найбільш активних, відмітка тих, які творчо підійшли до виконання дорученої справи є тим стимулом, що у подальшому буде сприяти підвищенню інтересу всіх учнів класу. На жаль, рефлексію, як нагальний етап проведення виховної роботи більшість класних керівників взагалі випускають з свого поля зору.

Судити про якість виховного заходу можна й за реакцією дітей. Їхня увага, емоційний настрій, інтерес до того, що відбувається, активність або, навпаки, байдужність говорять відразу багато про що. Більш віддалені в часі спостереження за поведінкою школярів, бесіди з ними, анкетування дозволяють глибше оцінити ефективність проробленої роботи.

Виховну роботу не можна розглядати як шаблон, у якому назавжди усталені ті чи інші форми роботи, незмінні методи. Сучасний класний керівник необмежений у виборі форм організації виховної роботи. Однак при цьому слід мати на увазі вік, потреби та індивідуальні особливості учнів, узгоджувати проведення виховних заходів з загальною програмою розвитку школярів.

МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ВИХОВНОГО ЗАХОДУ

Методика проведення усного журналу

«Усний журнал» – це колективна форма виховної роботи, активна форма організації дозвілля, засіб виховання суспільної активності учнів.

Сама назва «усний журнал» нібито точно орієнтує на спосіб підготовки та форму проведення цього заходу. Це підбір матеріалу й його подача за блоками – рубриками з використанням засобів наочності, елементів цікавого й пізнавального, корисного й різноманітного.

«Усний журнал» є достатньо простою у організації та проведенні формою організації виховної роботи будь-якого напрямку та, водночас дозволяє кожному учаснику самостійно оперувати різноманітною інформацією, застосовувати знання в нових умовах, сприяє розвитку пізнавального інтересу, активізації творчої діяльності учнів. Можливість творчо самовиразитися у процесі підготовки і проведенні «усного журналу» робить його особистісно-значущим для кожного учня.

Уміла підготовка «усного журналу» дозволяє залучити до його проведення майже весь учнівський колектив. Для цього у класі можна створити 3-4 змінні редколегії, які регулярно готують випуски журналу. Однак у практиці роботи школи використовується інший підхід: редколегія журналу обирається для підготовки і проведення конкретного номера. У будь-якому разі справа знайдеться для кожного.

Тематика журналу визначається залежно від найбільш важливих перспектив колективу, з урахуванням вікових особливостей і пізнавальних інтересів учнів. Журнал може випускатися за окремою темою або містити різноманітні за тематикою «сторінки».

Мета і завдання проведення усного журналу: поглибити знання з обраної теми, розвивати творчі здібності учнів, стимулювати потреби особистості в самовираженні (реалізації своїх можливостей, розвиток

інтелекту), сприяти всебічному розвитку й розширенню світогляду учнів.

Отже, «усний журнал» можна віднести до комплексних форм виховної роботи, оскільки, завдяки своїм можливостям він сприяє залученню усіх сторін виховання – морального, естетичного, громадського, екологічного, економічного, емоційного.

***Методика проведення усного журналу
включає наступні етапи:***

- I. Вибір теми.
- II. Визначення цілей і завдань усного журналу.
- III. Підготовчий етап, що передбачає:

Вибір редколегії: розподіл посадових обов'язків

- а) головного редактору (він же і буде ведучим);
- б) відповідальних редакторів сторінок;
- в) кореспондентів;
- г) художників, які будуть оформлювати приміщення або ілюструвати окремі сторінки;
- д) музичного редактору;
- е) помічника редактора;
- є) ведучого журналу.

Уточнення теми, визначення назви сторінок.

Складання плану підготовки і проведення журналу, призначення дати, місця і часу проведення усного журналу.

Підготовка матеріалу. Складання сценарію. Важливо, щоб представлений матеріал був цікавим та потрібним учням. «Усний журнал» має нагадувати «звичайний», друкований журнал. Як правило, такий журнал містить усілякі рубрики – інтерв'ю, пізнавальну інформацію, рекламу, жарти, історичні постаті чи дати, вікторину, поради, спортивні, політичні та світські новини тощо. Подання матеріалу відбувається різноманітними шляхами – розповідь, ілюстрація, статистичні чи короткі відомості, бесіда.

Головний редактор заздалегідь повинен з'ясувати в кореспондентів та відповідальних редакторів зміст знайденого ними матеріалу, оранжувати його, продумати доцільні переходи між «сторінками».

Оформлення приміщення. Назва журналу, перелік його сторінок мають бути написані або на плакаті або на дошці.

IV. Проведення журналу:

1. Музичний вступ;
2. Вступне слово ведучого, в якому учасникам подається назва, зміст та виховні завдання;
3. «Читання» (представлення) сторінок журналу;
4. Заключне слово ведучого.

V. Підведення підсумків. Рефлексія.

Емоційна атмосфера відіграє важливу роль в успіху усного журналу. З метою її створення варто використовувати музичні паузи, жарти, інтерактивні вікторини, короткі повідомлення «А чи знаєте ви, що...».

Можлива різна методика проведення усного журналу: повідомлення учнів про ті чи інші галузі науки та культури, виступи запрошених гостей (письменників, журналістів, спортсменів, науковців), веселі інсценівки, рольові ігри, вікторини. Широко використовуються тут технічні засоби.

Методика проведення бесіди за «круглим столом»

Бесіда – діалог, розмова вчителя й учня, учителя й колективу учнів. Бесіда за «круглим столом» розглядається у виховній практиці як форма моральної освіти, громадянського виховання, форма організації всебічного обговорення нагальних проблем колективу.

Термін «*круглий стіл*» походить з середньовічних лицарських романів про короля Артура, де розповідається як на королівських банкетах лицарі сідали за круглий стіл, щоб не було суперечок з приводу того, хто сидить на почесному кінці столу, а кому дісталось непочесне місце.

Згодом круглий стіл став неодмінним атрибутом міжнародних конференцій, дипломатичних переговорів. Вислів «сісти за круглий стіл» тепер означає почати доброзичливий обмін думками, миролюбні переговори. А також, що не менш важливо, рівноправність усіх учасників обговорення.

Тематика, зміст і методика проведення бесід ускладнюється залежно від рівня розвитку учнів: від керівної ролі вчителя до учнівського самоуправління під час обговорення.

Ефективність бесід залежить від того, як вони пов'язані з іншими формами виховної роботи, від значущості теми, доцільності застосовуваних методів і прийомів під час бесіди, емоційності та відкритості учасників.

Під час *підготовки* визначається тема, зміст, мета бесіди, готується матеріал, призначаються доповідачі за обраними напрямками обговорення проблеми. Тема бесіди заздалегідь повідомляється учасникам, щоб вони могли обмірковувати своє ставлення до неї. Приміщення оформлюється з урахуванням змісту бесіди: використовуються цитати, ілюстрації, виставки; столи чи стільці розташовують у вигляді кола.

Хід проведення залежить від теми та мети, однак обов'язковим є вступне слово ведучого про тему та мету заходу; доповіді та їх обговорення, підтримання та спонукання дискусії за допомогою крилатих виразів, аудіовізуальних засобів, завдань-ситуацій.

Наприкінці підводиться *підсумок* у вигляді вироблення колективної думки з питання, що обговорювалося.

Методика проведення дискусії

Дискусія – це метод, за допомогою якого здійснюється групове обговорення проблеми з метою досягнення істини шляхом зіставлення різних думок.

Часто дискусією називають суперечку осіб. Для неї характерні чіткість мети, компетентність, науковий підхід до проблеми, повага до аргументів опонента, послідовна критика міркувань учасників обговорення.

Поряд з іншими методами дискусія має ряд переваг. Вона координує думки окремих осіб, стимулює учасників чітко й точно формувати свої думки, в процесі дискусії більш помітними стають помилки мислення, удосконалюються вдалі прийоми дискутування.

Дискусії властивий *комплекс функцій*, які вона може виконувати, це – школа спілкування-діалогу і засіб колективного розв'язання проблем. Дискусія - метод критичного засвоєння знань. Вона

допомагає з'ясувати власну позицію, виявити багатогранність підходів, точок зору з приводу питань і в результаті обміну досягти всебічного просторового бачення предмета обговорення.

Дискусія може бути як частиною виховного заходу, методом, що дозволяє залучити більшість учасників до активного обговорення морально-етичних або наукових проблем. Однак у виховній роботі дискусія може виступати й формою організації, виховним заходом, що спеціально готується і проводиться з колективом учнів.

Організовуючи дискусію, слід виходити з того, що найоптимальніша чисельність її учасників має не перевищувати 15 осіб, які, розподілившись на групи, розташовуються у приміщенні у формі кола, підкови.

Організаційно дискусії поділяють на *етапи*: визначення цілей і теми, збір інформації (знань, суджень, думок, нових ідей, пропозицій учасників) з обговорюваної проблеми; упорядкування, інтерпретація і спільне оцінювання обговорюваної інформації і можливе вироблення колективного рішення; підбиття підсумків дискусії, зіставлення мети з отриманими результатами.

Під час дискусії можливе використання різних прийомів: аргументації, (сукупності аргументів на користь будь-якого твердження), дебатів (обміну думками з певних питань), демонстрації (логічного розміркування, в процесі якого на підставі аргументів роблять висновок про істинність чи хибність гіпотези), логоманії (вид суперечки, за якої учасники, не знаючи предмета суперечки, заперечують аргументи один одного чи не погоджуються один з одним), неточних висловлювань, полеміки (суперечка з метою захистити свою точку зору і заперечити думку опонента), софістики (умисне використання в дискусії помилкових доказів – софізмів, які зовні виглядають істинними), евристики (мистецтво сперечатися, користуючись засобами, розрахованими на перемогу).

Коли дискусія проводиться в класі, учнів доцільно розподіляти на 2-3 підгрупи.

Бажано завчасно встановити (вибрати) час закінчення дискусії.

Методика проведення диспутів

Диспут – вільний, жвавий обмін думками, колективне обговорення питань, які хвилюють його учасників.

Диспут - спеціально організована вистава, в ході якої відбувається демонстративне зіткнення прямо протилежних точок зору, думок з якого-небудь питання (проблеми). Взагалі, диспут (від лат. *disputare* – міркувати, сперечатися) трактується в словниках як вид діалогічного мовлення, публічна суперечка на злободенну наукову або розмовно-побутову тему. Із приводу даної проблеми учасники диспуту й виражають різні думки й судження. Розгортається диспут завдяки оцінкам, аргументаціям, значеннєвим зв'язкам з реальним життям, опорі на особистий досвід, яким користуються учасники суперечки. У диспуті є елементи монологу й діалогу. Діалогічні елементи надають емоційне пофарбування дискусії, а монологічні служать для вираження її логічного змісту. Як виховні потенціали диспуту можуть бути названі вміння доказово, аргументовано викладати свою точку зору, зберігати витримку й спокій, сприймати критику, з повагою ставитися до думки опонента.

Таким чином, диспут сприяє формуванню суспільної уваги в учнівському колективі з проблеми обговорення, поглибленню та розширенню кругозору, розвиненню необхідних якостей особистості. Добре організований диспут, сприяє розвитку активного, творчого ставлення школярів до своїх обов'язків, впливає на формування у його учасників стійких наукових понять, переконань, допомагає розвитку логічного мислення. Його можна і варто проводити зі старшокласниками.

Тема диспуту не повинна нав'язуватися класним керівником, вона має виходити з потреб учнівського колективу. Тематику диспутів підбирають з таким розрахунком, щоб спонукати учнів до думки про мету життя, про справжнє щастя, про обов'язок людини перед суспільством. Тематика диспутів має спонукати учнів до глибоких роздумів, пошуку власних шляхів вирішень обговорюваної проблеми. Під час диспуту можна обговорити факти, що мають місце в класі чи в школі, літературний твір, газетну чи журнальну статтю. Обираючи тему диспуту, необхідно виявити, наскільки учні обізнані з нею, які погляди і переконання наявні в них з цієї проблеми.

Ефективність диспуту залежить від ґрунтовної попередньої підготовки.

Основні завдання *підготовчого етапу*: визначення теми, мети диспуту (має бути конкретною, орієнтованою на інтереси його учасників), створення організаційної групи (бажано, щоб до неї входили дорослі й учні), розподіл обов'язків, вибір ведучого, анкетування. Під час визначення основних питань, слід намагатися, щоб вони були значущими для учнів, містили в собі приховані суперечності, але при цьому позбавлені провокативності. Доцільно обговорювати не більше 5-6 питань.

Вже за три-чотири тижні в класі вивішується художньо оформлений плакат-оголошення, де вказується тема з одним або кількома епіграфами, основні питання теми, література. Його бажано доповнити правилами або законами диспуту, які б включали приблизно такі *положення*:

- диспут – вільний обмін думками; під час нього всі активні, в суперечці всі рівні;
- головне – факти, логіка, доказовість;
- перешіптування на місці, непотрібні жарти забороняються;
- гостре, влучне слово схвалюється;
- якщо людина під час наведення аргументів переходить на обговорення особистих вад опонента – це значить, що в неї немає доказових фактів;
- говори, що думаєш, думай, що говориш тощо.

Успішному проведенню диспуту сприятиме випуск окремого номера стінної газети, оформлення вітрини з книгами, журнальними і газетними статтями до його теми, проведення анкетування, індивідуальних і групових бесід, радіопередач тощо.

Ведучий повинен добре підготуватися до диспуту, продумати як викликати обмін думками між його учасниками, вміло керувати полемікою, спрямовувати її так, щоб вона не перетворювалась в беззмістовну балаканину. Він повинен вчасно зупинити тих, які надто відхиляються від головного, допомогти тим, хто висловлює розумні думки, але не вміє їх аргументувати, підвести учасників дискусії до необхідних узагальнень і правильних висновків.

Проведення анкетування, попередніх бесід з учасниками диспуту полегшить роботу ведучого, підкаже йому, на кого можна спиратися, до певної міри застрахує від несподіванок, підготує до подолання помилкових поглядів. У такому разі не буде мовчазних хвилин або поверхового вирішення спірних питань.

Основний етап передбачає розвиток дискусії на основі сформульованих питань, які мають стимулювати роздуми учнів над проблемою, кристалізувати власне ставлення до неї. Диспут нерідко розпочинають з проблемного запитання до аудиторії, показу інсценованого епізоду літературного твору. Найкращий початок – короткий виступ ведучого, в якому оголошується, порядок проведення диспуту, конкретизується предмет обговорення, його актуальність, уточнюються окремі поняття. Важливо, щоб під час диспуту учні уважно, вислуховували винесені на обговорення думки, відстоювали свою позицію, переконуючись у правильності чи помилковості поглядів як своїх, так і опонентів. Усе це має сприяти розкриттю та розвитку їх ерудиції, культури, мислення, уміння аналізувати, узагальнювати, робити висновки, логічно висловлюватись. Ефективність диспуту залежить від того, наскільки невимушеною є його атмосфера. З цією метою складають і оприлюднюють правила поведінки під час диспуту. Девізом диспуту часто обирають слова: «говори, що думаєш, думай, що кажеш».

Правила для учасника диспуту, розроблені разом зі школярами:

1. Кожен має право висловити свою думку. Якщо в тебе є що сказати слухачам, нехай вони довідаються про це.
2. Говори, що думаєш, думай, що говориш! Висловлюйся ясно й чітко. Не стверджуй того, у чому не розібрався сам.
3. Намагайся якнайбільш переконливо викласти свою точку зору. Спирайся тільки на безсумнівних факт.
4. Не повторюй того, що до тебе було сказано.
5. Поважай чужу думку. Намагайся зрозуміти її. Умій вислухати точку зору, з якої не згодний. Будь витриманим. Не перебивай виступаючих. Не надавай особистісних оцінок. Правоту доводь доводами, а не лементом. Не нав'язуй своєї думки.
6. Якщо доведена помилковість твоєї позиції, май мужність визнати свою неправоту.

Нехай головним підсумком диспуту стане твоє просування нелегким шляхом збагнення істини.

Важливу роль у проведенні диспуту відіграє ведучий, який нібито створює відповідний «мікроклімат» у колективі – повагу до присутніх, заборону перебивати виступаючого, водночас ведучий не повинен захоплюватися оцінюванням («правильно», «неправильно», «от як, куди тебе занесло!»).

З метою оволодіння школярами культурою диспуту можна запропонувати до використання ряд словесних кліше:

Я згодний (згодна), тому що ...

Я не згодний (не згодна), тому що ...

Я висловлюю особливу думку, тому що ...

Ефективними є й інтерактивні вправи, такі, наприклад, як «метод ПРЕС», у який вже закладені мовні кліше. Так, 4 представники дискусійної групи висловлюють свою точку зору на запропоновану проблему:

1-й учень висловлює свою думку, пояснює, у чому полягає його точка зору (починає словами «Я вважаю, що...»);

2-й учень пояснює, на чому ґрунтуються докази його позиції («Тому що....»);

3-й учень наводить факти, які підтверджують позицію («Наприклад...»);

4-й учень узагальнює думку, робить висновок про те, чому необхідно прийняти таку позицію («Отже, тому...»).

Завершальний етап передбачає короткий аналіз диспуту, найхарактерніших позицій та *рефлексію* - відзначаються помилкові погляди і судження учасників, найвлучніші аргументи, позиції, цікаві приклади та факти, щирість учасників, детальніше зупиняються на тому що цінного, корисного дає диспут його учасникам.

Розрізняють класичні диспути, традиційні диспути, наукові диспути, диспут після проблемної лекції, урок-диспут. Залежно від цього є розбіжності у регламенті обговорення, але загальні підходи до організації та проведення диспуту залишаються єдиними.

Схема аналізу диспуту

1. Чи вдалий вибір теми диспуту з погляду на її актуальність, наявність дискусійних питань, що спонукають самостійні

- міркування, судження учнів? Ким вона висунута (учителями, батьками, школярами) і чи пов'язана з вивченням якого-небудь навчального матеріалу або має вільний характер?
2. Яка мета диспуту? Чи правильно вона була сформульована?
 3. Хто був його організатором? Хто брав участь у підготовці й проведенні роботи (ініціативна група, гурток, вчитель)?
 4. Як виявилася активність школярів під час підготовки (участь у розробці плану, у підборі літератури, у підготовці виступів і т.п.) і проведення диспуту (кількість виступаючих, щирість і переконаність їхніх суджень, уміння самостійно обґрунтовувати й захищати свою точку зору й т.п.)? Які матеріали одержали бажані взяти участь у диспуті (план, готовий текст виступу, літературу для вивчення й т.п.)?
 5. Яка попередня виховна робота, пов'язана з диспутом, проведена (екскурсії, перегляд спектаклів або кінофільмів, анкетування, творчі твори тощо)?
 6. Наскільки чітко й гостро у вступному слові були висунуті питання для обговорення? Чи вдалося створити настрій для дискусії?
 7. Чи переконливим було заключне слово (чітко зазначені провідні ідеї диспуту, даний ретельний аналіз виступів, спростовані помилкові судження, освітлені недостатньо розкриті питання й т.п.)?
 8. Як здійснювалося керівництво диспутом (чи вдавалося керівникові спрямовувати виступаючих, гнучко реагувати на висловлення учасників диспуту й т.д.)?
 9. Чи відповідало оформлення приміщення темі диспуту?
 10. Яке загальне враження від проведеної роботи? Чим вона збагатила учнів?

Методика проведення гри

Гра – ефективний засіб активізації пізнавальної діяльності людини. Головна її відмінна риса як метода виховання – можливість моделювання яких-небудь процесів, явищ або їх складових компонентів, в ході яких її учасники ведуть напружену розумову роботу, колективний пошук оптимального рішення, використовуючи власний практичний досвід і теоретичні знання.

Гра – це реальна діяльність, цілеспрямовано організована в колективі вихованців з певною метою: відпочинку, розваги або формування суспільного досвіду. Тому ігри використовують повсякчасно, однак ми зупинимось спочатку на загальних підходах до їх організації та проведенні.

Ігри умовно можна розрізнити на довготривалі, або короткотривалі. За критерій тут узятий термін, необхідний для ходу гри. Також можна виділити й групові та масові форми проведення гри. За змістовим наповненням ігри розподіляються на економічні, екологічні, інтелектуальні, рухливі, спортивні тощо.

Цікавим аспектом гри є можливість змінити рішення, яке виявилось не досить вдалим. На відміну від реальних життєвих ситуацій у грі можна повернутись назад до будь-якого моменту і переграти його, приймаючи інше рішення для того, щоб визначити його переваги та недоліки в порівнянні з опрацьованим. Одна і та ж ігрова ситуація може програватися декілька раз, її учасники можуть пропонувати свої рішення, побувавши у різних ролях.

Гра збагачує школярів в більшому ступені фактичними, ніж теоретичними даними, за її допомогою школярі набувають практичних навичок і у них виникає бажання доповнити свої знання читанням відповідної літератури.

Структура гри: підготовка (створення концепції гри, створення сценарію, підготовка необхідного обладнання), проведення гри – створення ігрової ситуації, програвання ситуації, її обговорення; аналіз та самоаналіз учасниками проведеної гри.

Концепція гри (ігровий задум) передбачає виявлення умов гри, вимог до учасників, рольових перспектив, системи оцінювання як за кожним етапом так і узагальнена; заохочення (не тільки матеріального, але й емоціонального – конкуренція, рейтинг, наприклад, керівник повідомляє групі, що інші групи вирішили цю проблеми швидше або за отримані жетони можна «придбати» реальні речі чи оцінку); термін гри, необхідне унаочнення, що призначене якнайбільше наблизити гру до реальної ситуації.

Ігрова ситуація – це виявлення характеру визначеної діяльності у запропонованій ситуації – вправі. В основу ігрової ситуації покладений принцип рольової перспективи, яка пропонує створити

для кожного школяра можливість виявити себе у новій, складній і відповідальній ролі. Ігрова ситуація забезпечує не тільки умови для особистого спілкування в штучно створеній ситуації, але і для виконання учнями у процесі програвання ролі визначених дій, формування у них вміння заглянути наперед, побачити результати своїх дій, прогнозувати їх наслідки, повірити в особисті можливості і здібності.

Існує чимало прийомів створення ігрової ситуації. Наприклад, для економічної гри: «Діти сьогодні ми з вами пограємо в аукціон: я буду – ..., а ви –...», або «Зараз до мене вийдуть 2 юнаки та 2 дівчини, які оберуть собі з числа присутніх «тата» та «маму». Тепер в нас є 4 команди, або 4 сім'ї». Якщо мова йде про ігрову програму задля дозвілля та розваги учнів, то ігрова ситуація створюється «розминкою» – легким, вступним конкурсом, у якому беруть участь всі, і найактивніші заохочуються.

Проведення гри ведучий розпочинає з інструктажу, описує характер суспільних (економічних, особистих, ділових) відносин, які будуть відтворюватися під час гри, функції учасників у вирішенні проблеми, масштаби їх повноважень. Під час гри корисно, щоб учасники працювали з документацією, максимально наближеною до практики, і самі створювали такі документи (службові записки, звіти, листи, протоколи).

Під час обговорення гри важливо відзначити відповідність дій учасників відповідно до їх ролей, з'ясувати досвід, який був отриманий учасниками, їх враження, зроблені ними висновки.

Різновидами гри є рольові та ділові ігри.

Рольова гра – це імітація будь-якої діяльності в тих або інших штучно створених ситуаціях, які моделюють будь-який процес і головне стосунки. У ході *ділової гри* школярі поставлені в такі умови, у яких вони повинні виконувати чітко визначені функції. Залежно від поставленого завдання, вони повинні обґрунтовувати створену ситуацію і визначити свої дії відповідно до обраних ролей.

Таким чином, рольова гра – це більше досвід відносин, а ділова – досвід практичної діяльності. Головною перевагою гри є скорочення часу нагромадження досвіду. Досвід, який в звичайних умовах

нагромаджується протягом багатьох років, може бути отриманий за допомогою ділової гри протягом тижня чи місяця.

Виходячи з того, що досвід – є безцінним надбанням особистості, варто передбачити об'єктивне суддівство гри, своєчасне стимулювання її учасників, не допускати некоректну оцінку ігрових дій, запобігати великому відриву в балах між гравцями, запроваджувати заохочення кращих й підбадьорення тих, які поки що показали не достатньо високі результати.

Під час аналізу й підведення підсумків гри зазвичай визначаються переможці, відбувається їх нагородження.

Прес-конференція

Прес-конференція є однією з найпоширеніших форм організації діалогу між засобами масової інформації та представниками влади, політиками, відомими людьми, фахівцями.

У ході прес-конференції обговорюються важливі проблеми, актуальні для широких мас населення. Недарма прес-конференцією відносять до однієї з інтенсивних форм навчання та виховання школярів. За своєю суттю прес-конференцію можна віднести до ділової гри.

Специфіка *підготовки* прес-конференції дозволяє охопити практично всіх учнів класу. Учитель розділяє клас на групи, кожна з яких отримує завдання. Одні збирають інформацію на задану тему, інші оформлюють аудиторію. Прес-конференції можуть організовуватися як на уроках, так і на факультативних заняттях. Щоб захід із застосуванням ділової гри був результативним, необхідно попередньо продумано підібрати кандидатури «спеціалістів» різних галузей, які не тільки знали б стан обговорюваних на прес-конференції справ, але й вміли б гарно, правдиво розповідати про це і викликати учнів до дискусії. З іншого боку доцільно проконтролювати й підготовку питань «журналістами», а за необхідності провести консультації з учнями. Важлива роль відводиться ведучому, який має спрямовувати дискусію, керувати нею.

Прес-конференція як форма організації виховної роботи є імітацією реального існуючого суспільного досвіду. Слід врахувати й забезпечити відповідне *обладнання*: розставити столи для учасників,

підготувати аудіо-, відеоматеріали, тематичні виставки, за необхідності – статистичні таблиці, карти, графіки.

Щоб відтворити реальну атмосферу, забезпечити рольову перспективу учасників заходу, зазвичай, готують таблички з прізвищем «запрошених», їх «займаною посадою», а для «журналістів» – бейджики, на яких зазначені підрозділи ЗМІ. Ведучий має вимагати проведення прес-конференції згідно протоколу: порядок виступів, представлення виступаючих, процедуру подачі питань.

Під час підведення підсумків прес-конференції доцільно зупинитися на загальних висновках з теми, а також на рівні виконання учнями призначених ролей.

Методика проведення рухливих ігор з дітьми різного віку

Гра – є одним з основних та улюблених занять не тільки дітей, але й дорослих. Особливе місце посідають рухливі ігри, в ході яких розвиваються й удосконалюються не тільки фізичні якості, але й важливі риси характеру – цілеспрямованість, воля, активність, спостережливість, уважність та ін., під час рухливих ігор формуються міжособистісні стосунки членів колективу. Проте часто проведення рухливих ігор покладається на вчителя фізичної культури чи вихователя групи подовженого дня, забуваючи про їх доцільність на перервах, у ході спортивних свят, під час походу чи екскурсії, свята.

Саме тому рухливі ігри варто підбирати такі, котрі виховують в учнів високі морально-вольові якості, зміцнюють здоров'я, сприяють правильному фізичному розвитку і формуванню життєво важливих рухових навичок і умінь.

Неприпустимо в процесі гри принижувати людську гідність, допускати брутальність.

Однією з важливих умов успішної ігрової діяльності – розуміння змісту і правил гри. Їхнє пояснення можна виконати демонстрацією окремих прийомів і дій. У разі потреби гру слід зупинити для додаткового пояснення або для виправлення помилок, що припускаються гравці.

Навчання дітей краще починати з простих некомандних ігор, потім перейти до перехідних і закінчити складними командними.

Педагог повинний враховувати особливості підготовки всієї групи й окремих гравців, підбирати ігри і ролі в них, відповідно до можливостей учасників.

До більш складних ігор варто переходити вчасно, поки учні не втратили інтересу до вивченого раніш. При цьому важливо спиратися на досвід, який учні придбали під час ігрової діяльності, тобто кожна нова гра повинна ґрунтуватися на вже засвоєній і добре відомій. Це допоможе закріпити навички й уміння ігрової діяльності.

Підготовка і проведення рухливих ігор починається з вибору гри. При визначенні основних завдань ігрового заняття враховується склад групи, вікові особливості дітей, їхній розвиток і фізична підготовка. Вибір гри також залежить від кількісного складу гравців. Доцільніше проводити ігри з 25-30 учнями. Обираючи гру, керуються формою заняття (урок, перерва, свято тощо). Так під час перерви проводять ігри, які можна зупинити чи продовжити без порушення їхнього ходу.

Підбираючи ігри необхідно дотримувати відомого в педагогіці принципу поступового переходу від легкого до складного. Для того, щоб визначити ступінь труднощі гри, враховується кількість елементів, що входять у ту чи іншу гру (біг, стрибки, метання й ін.), хоча розрізняють ігри, у яких увага спрямована на безліч дій. При цьому вправи, які вимагають тривалої односторонньої уваги вважаються більш стомлюючими. Обов'язково необхідно враховувати й спеціалізацію юних спортсменів та існуючі недоліки, так, наприклад, щоб розвинути швидкість, використовуються ігри, які передбачають ривки, пробіжки. Разом з тим, у роботі зі школярами використовуються усі види ігор.

Місце проведення значно впливає на вибір гри. Педагог повинний уміти змінювати і пристосовувати ігри до конкретних умов.

Процес проведення ігор поділяється на дві взаємозалежні фази – створення необхідних умов (оволодіння ігровими діями) і безпосереднє проведення ігри.

До гри, що буде проводитися, варто підготуватися, передбачити всі можливі ситуації. Для цього складається конспект, який включають у розробку уроку, тренувального зайняття, заходу. До обов'язків керівника входить підготовка місця, забезпечення ігри інвентарем. Підготовку варто проводити передчасно і ретельно. Сюди входить

обрання приміщення, розташування знарядь, розмітка площадки чи майданчика й ін.

Проведення ігор. Дуже відповідальна роль ведучого. Його призначає або керівник (вихователь), або його вибирають гравці. Керівник спочатку пояснює, що ведучий повинен бути уважним, шустрим.

У шкільній програмі більшість рухливих ігор командного характеру. Керівник може скласти команди так:

- з розрахунку в шерензі. Гравці розраховуються по 2 чи 3 (залежно від кількості команд). Учасники в шерензі вишукуються на зріст, хлопчики і дівчата на різних флангах;
- перебудуванням під час руху;
- на вибір керівника, якщо він добре знає сили учасників;
- на вибір капітанів, що по черзі підбирають собі гравців, викликаючи їх із шеренги;
- формуванням у класі постійних команд.

Зміст складної гри краще пояснити в кілька етапів:

I - ознайомлення з грою (назва, сюжет, основні правила);

II - вивчення гри;

III – опрацювання зовнішніх змін у змісті правил гри.

Третій етап рекомендується переносити на наступні заняття.

Керівництво грою включає спостереження учасників і колективів, усунення помилок, показ правильних індивідуальних і колективних прийомів і стимулювання необхідного рівня змагань протягом усієї гри.

У складних іграх з великою кількістю гравців варто обирати суддів – помічників. Вони рахують бали, відмічають термін, спостерігають за порядком і визначають переможців гри. Підрахунок результатів повинний бути наочним.

Закінчувати гру необхідно вчасно. Затягування гри може призвести до зниження інтересу у гравців. Передчасне чи несподіване закінчення викликає невдоволення в учнів. Закінчують гру завжди організовано. Зупиняють гравців, підраховують результати і називають переможців. Після цього керівник проводить аналіз гри, оцінює результати, указує на помилки гравців, відзначає, що було позитивного в гри, пояснює найкращий спосіб ігрових дій.

Методика проведення вікторини

Вікторина – пізнавальна гра, яка складається з запитань і відповідей з різних галузей науки, техніки, літератури та мистецтва, поєднаних якоюсь загальною темою. Запитання відбираються з урахуванням віку та рівня знань учасників.

Вікторина широко розповсюджена серед школярів. Проводиться на класних і загальношкільних вечорах, на заняттях предметних гуртків. Виховна цінність вікторини в тому, що вона розвиває винахідливість і активність учнів, розширює їх світогляд, сприяє розумовому вихованню, розвитку пізнавальних інтересів і творчих здібностей, кмітливості, допомагає виявляти знання учнів в тій чи іншій галузі науки, техніки, мистецтві. Захоплююча ігрова форма вікторин збільшує емоційний тонус, сприяє кращому засвоєнню змістової інформації вікторин.

Отже, *метою* вікторини є розвиток пізнавальних інтересів учнів, підвищення рівня їх інтелектуального розвитку, формування наукових знань, активності та самостійності.

Вікторини можуть бути: літературні, математичні, науково-технічні, спортивні, змішані тощо.

Інтерес учнів до вікторин і успіх її залежить від вдало складених питань і ступеня активності школярів. Питання можуть ставитися усно і письмово. Питання, які складаються в письмовій формі, яскраво оформлюються на великому аркуші паперу, ілюструються малюнками і передчасно вивішуються для загального ознайомлення. Інтерес до таких питань збільшується, коли школярі беруть участь не тільки в їх оформленні, а й в складанні, а також, коли питання пробуджують творче мислення учнів, є посильними і цікавими для них.

Чітке і ясне формування питань – обов'язкова вимога до їх відбору для вікторини. Ступінь складності, кількість питань, що пропонується, залежить від віку учнів, рівня їх підготовленості, їх розумових здібностей. Чим старші школярі, тим складніші можуть бути питання і тим більше їх може бути запропоновано учасникам гри.

На підготовчому етапі відбувається вибір галузі знань для змісту вікторини, визначення цілей та завдань проведення, критерії та умови визначення переможців, створення творчої групи та розподілення обов'язків між її членами, складання плану підготовки та проведення вікторини, визначення дати, місця, ходу та часу проведення.

При складанні запитань слід враховувати індивідуальні та вікові особливості, інтереси й потреби учнів класу, паралелі.

Вікторини в школі повинні бути добре організовані. Створюється журі, яке відповідає за успішність проведення вікторини. У склад журі входять вчителі й учні.

Творча група з вчителів та учнів залучає до підготовки вікторини якомога більше учасників. Вона готує питання, виробляє умови проведення вікторини, встановлює премії для переможців, піклується про різноманітне оформлення оголошень і спеціальних урн для відповідей на питання, визначає, де і коли буде відбуватися вікторина. Клас чи зал відповідно оформлюється.

Проведення вікторини. Перед початком один із членів журі ознайомлює з виробленими правилами вікторини. Якщо відбувається усна вікторина, то допускаються обговорення деяких питань, що дає учням можливість обмінятися своїми думками. Якщо учні не можуть відповісти на задане питання, необхідна тактовна допомога вчителя. Коли вікторина проводиться в письмовій форм, відповіді опускаються в урну чи здаються членам журі. Через визначений термін часу прийом відповідей припиняється. Журі перевіряє відповіді і встановлює переможця чи переможців.

Наприкінці проголошують підсумки вікторини, особливо відзначаючи вдалі і достатньо повні відповіді, а також труднощі в підготовці, недоліки проведення вікторини і вказують шляхи усунення таких проблем в майбутньому.

Методика проведення тематичної екскурсії

Екскурсія – форма організації навчальної та виховної роботи, яка проводиться на природі, в музеї, на виробництві. Її *мета* – розширення й поглиблення знань з різних галузей, встановлення взаємозв'язків теорії із практикою, виховання поважного ставлення до праці,

природи, формування естетичних почуттів, розвиток спостережливості, мислення й ін.

У виховній роботі застосовуються екологічні, краєзнавчі, екскурсії на виробництво, до музею, на виставку, на промислове підприємство тощо.

Кожна тематична екскурсія має великі виховні можливості. Але для цього вчителю слід подбати про її організацію, про дисципліну і порядок в колективі, про емоційність викладу матеріалу екскурсоводом і т.д. Для успішного проведення тематичної екскурсії важливу роль відіграє підготовчий етап під час якого уточнюється тема, мета та завдання, об'єкт екскурсії.

З учнями можна влаштувати близькі прогулянки в парк, сад, поле, на берег річки, а також далекі походи, розраховані на цілий день. В одноденні прогулянки на далеку відстань учні можуть вирушати цілим класом. Для старшокласників походи можуть тривати кілька днів. У виховній роботі використовуються й комплексні екскурсії: по місцях бойової слави, по місцях партизанської слави, цікавими куточками рідного краю, по природним зонам тощо.

В процесі *підготовки* екскурсії вчителеві необхідно заздалегідь познайомитись з місцем її проведення, продумати хід екскурсії, визначити загальні і індивідуальні завдання учнів, поспілкуватися з екскурсоводом, провести інструктаж про техніку безпеки з учнями, забезпечити їх усім необхідним для виконання поставлених перед ними завдань. Наприклад, зафіксувати помічені ними особливості даної природної місцевості – птахів, дерев, квітів; замалювати краєвид, написати відзив про виставку. Завдання можуть носити й практичний, суспільно-корисний характер: відновити пам'ятник чи пам'ятний знак, розчистити парк, зробити економічні розрахунки, зібрати природний матеріал для поробок.

Після екскурсії весь зібраний матеріал систематизується і відповідно оформлюється у альбомах, у вигляді докладів, колекцій, рефератів, або може стати матеріалом для радіопередачі, виховного заходу, презентації проблеми.

При *підведенні підсумків* проведеної роботи вчитель з'ясовує, яке враження зробила на учнів екскурсія, що нового вони дізналися. Школярі аналізують отримані дані, графіки й діаграми, готують

доповіді, оформляють щоденники, альбоми, стінгазети, рукописні журнали, випускають аматорські фільми, поповнюють новими матеріалами експозиції виставок і шкільних музеїв. По закінченню вчитель узагальнює виступи учнів, дає оцінку їм, а також зібраним матеріалам.

У шкільній практиці одержали поширення кіно-, теле-, а також заочні екскурсії й подорожі, які здійснюються за допомогою технічних засобів.

Заочні екскурсії

Їх специфікою є те, що проводяться вони не виходячи з класної кімнати. У такому разі необхідним є відтворення моделі об'єкту екскурсії: музею, країни, куточка природи. Отже першорядного значення набуває унаочнення: фотографії, відеофільми, репродукції, тематичні виставки.

У вступному слові ведучий детально розповідає де саме й як буде відбуватися екскурсія, що є особливістю об'єкту. У подальшому хід проведення подібний до тематичної екскурсії.

Екскурсія в природу

Особливості проведення екскурсії в природу полягають у змістовому її наповненні.

На *підготовчому етапі* визначається мета, завдання, об'єкт екскурсії – ліс, природна зона, парк, заповідник, ботанічний сад. Можна застосовувати пропедевтичні творчі завдання для учнів або груп: підготувати інформацію про особливості обраного об'єкту екскурсії, знайти тлумачення ключових екологічних понять, підібрати екологічні задачі, виготовити необхідне устаткування.

Екскурсія розпочинається з *інструктажу про правила поведінки в природі*. Учні повинні усвідомлювати, що під час прогулянок, екскурсій, походів не можна голосно розмовляти, рвати квіти, ламати гілки кущів і дерев, руйнувати пташині гнізда, мурашники, павутиння, підбирати малят звірів та пташенят; ходити треба обережно, стежками, щоб не витоптувати рослини і не нищити дрібних тварин. Велике виховне значення має ознайомлення з цими вправами, але не у формі заборони, а у вигляді роз'яснення.

Хід екскурсії залежить від обраної мети та завдань.

Методика проведення свята

Свято – є масовою дією.

Визначення свята можна дати по-різному. По-перше, це день, який встановлено у пам'ять чи на честь кого-небудь, якоїсь події. По-друге, це традиційна форма відзначення важливих у житті людей історичних дат, видатних подій, значних явищ, великих досягнень. У цей день з'являється можливість глибоко осмислити, по-новому пережити їх та емоційними засобами передати досвід новому молодому поколінню, прилучивши його до цінностей суспільства.

Свята бувають міжнародні (всесвітні), державні (всеукраїнські), народні, релігійні, професійні, регіональні, сімейні, шкільні та інші. Кожне з них має обов'язкові традиційні пам'ятні елементи, ритуали, церемонії, обряди. Їх проведення потребує об'єднання людей для відповідних колективних дій, в яких виявляється ставлення до того чи іншого святкового заходу, відбувається безпосередній вираз почуттів, настроїв у зв'язку з пам'ятними подіями у житті суспільства, колективу, сім'ї, особи. Головними в країні є державні свята, які визначаються Верховною Радою України і затверджуються Президентом України.

Сьогодні в Україні існує положення про проведення свята у школі. Свято може бути присвячене як пам'ятним датам календаря, так і важливим подіям шкільного життя або бути спеціально-організованою формою дозвілля, яка сприяє створенню атмосфери захоплення єдиною, важливою, продуктивною діяльністю учнів, вчителів, батьків.

Тому бажано, щоб кожен учасник свята брав активну участь у святковому дійстві, отримав позитивні емоції. Різний їх зміст зумовлює і різні форми святкування. Але незалежно від того, що форми проведення й їх тематика є різними, вони повинні бути наповнені цікавим змістом, щоб участь у них була бажана для кожного учня і охоплювала їх переважну більшість. При цьому слід враховувати вікові особливості дитини, її творчі можливості та особисті побажання. Це сприятиме комунікативному входженню школярів у колектив, утвердженню серед своїх однолітків, розкриттю

здібностей, тобто допоможе стати впевненішим у собі, позбутися комплексів, відчувати радість і насолоду від своєї діяльності. Кожний такий захід згуртовує дитячий колектив, об'єднує однокласників, діти тягнуться до краси, до цікавої роботи.

Мета свята заходу: збагатити знання учнів про звичаї та традиції українського народу, про різні види усної народної творчості, розвивати в них кмітливість, творчу уяву, естетичні почуття, виховувати любов до українського фольклору, гордість за свій народ, колектив, школу. Таким чином, проведення кожного святкового заходу в класі має свою навчальну, розвивальну і виховну мету.

Більш глибоко та емоційно зрозуміти і пережити ідеї свята допомагає мистецтво. Музика, пісні, танці є обов'язковим доповненням і неодмінним атрибутом естетичного оформлення свят.

Позитивним моментом є допомога і участь батьків у підготовці та проведенні шкільних свят (виготовлення костюмів, оформлення класів, коридорів, актової зали, репетиція номерів вдома, безпосередня участь у виступах з дітьми або особисто тощо).

Форми проведення святкових заходів можуть бути різними. Щоб учням було цікавіше, перевагу слід надавати найбільш видовищним формам, таким, де буде задіяна максимальна більшість учнів - різноманітні театралізовані дійства, святкові гуляння, фестивалі, тематичні композиції тощо, куди можна органічно включити різні види і жанри мистецтва, які підсилять значущість та органічність дійства. Кожне свято повинно нести певну цікаву інформацію і проводитись на високому естетичному та художньому рівні, оскільки має великий вплив на формування поведінки і світогляду, та смаки дітей.

Важливу роль у досягненні мети відіграє *підготовчий етап*, під час якого уточнюється тема, мета та завдання виховного заходу, обирається форма та методи досягнення мети, планується захід та розробляється його сценарій, підбирається література з проблеми, створюється творча група з підготовки заходу, розподіляються доручення між членами групи, намічається термін їх виконання та проведення заходу, визначається місце проведення заходу, запрошуються гості, які завжди є на кожному святі.

Організатори свята разом з учнями дбають про оформлення приміщення, готують виставки збірок творів різних видів, тематичних малюнків та ілюстрацій до свята, оформлюють назву заходу та девіз, музичний супровід та якісну апаратуру для його відтворення.

Проведення свята:

I. Вступне слово вчителя або ведучого, який повідомляє мету, завдання проведення такого свята.

II. Основна частина. Свято починають ведучі, які можуть виконувати ролі жителів одного з українських сіл, дітей чи дорослих, адже майже в усіх таких святах дія розвертається у простій селянській хаті. Учасники свята використовують декорації, українські народні костюми, готують справжні українські страви.

Час проведення свята обмежений – близько години, тому діти показують лише

уривок з реальної події: співають пісні, грають в ігри, намагаються відтворити атмосферу давнини.

III. *Підведення підсумків та аналіз свята.* Аналіз свята проводиться наприкінці:

здійснюється аналіз ролі кожного школяра у проведенні свята, визначається які якості кожного учасника виявились під час проведення свята; чи досягнута мета виховного заходу. Керівник за допомогою глядачів визначає найактивніших, найсміливіших, найталановитіших учасників свята і всі без виключення отримують оцінку своєї діяльності.

Методика проведення «українських вечорниць»

Українські вечорниці виникли як форма організації дозвілля сільської молоді зимовими вечорами. У наші дні українські вечорниці використовуються як форма організації позакласної роботи з учнями в школі та позашкільних закладах.

Мета проведення українських вечорниць: ознайомлення молоді з історією виникнення традиції та її сутністю; формування почуття національної гідності, самосвідомості; розвиток пізнавальних інтересів до вивчення українських традицій, історії України;

формування естетичних смаків учнів та розвиток їх творчих здібностей.

Етапи проведення вечорниць:

I. Підготовчий етап: планування, вибори оргкомітету, розподіл обов'язків (організатори, ведучі, художники-декоратори, музичний редактор), ролей (історик, господар, господарка, гості та ін.), добір літератури, музичне і художнє оформлення приміщення тощо.

II. Проведення вечорниць.

Вступне слово ведучого про історію виникнення традиції проведення «українських вечорниць».

Хід вечорниць залежить від того, що саме намагаються показати організатори, адже вечорниці проводилися як напередодні народних свят, так і задля дозвілля молоді у вільний час. Отже й порядок проведення буде різнитися. У будь-якому разі на заході повинне знайтися місце інсценуванням, рольовим іграм, жартам, національному фольклору. Можуть бути використані страви української кухні, народні ремесла, національні ігри та забави, обрядові дії (гадання, колядування, сватання тощо).

III. Підведення підсумків.

Методика проведення тематичної конференції

Конференція (від лат. confere – збираю в одне місце) – збір, нарада представників яких-небудь організацій, груп, окремих осіб для обговорення певних питань. Учніські конференції є масовою формою виховної роботи, в ході якої відбувається всебічне обговорення важливих для шкільного колективу проблем.

Метою конференції може бути: пропаганда досягнень науки й техніки, широке ознайомлення учнів з надбаннями культури – мистецтвом, літературою, а також обговорення проблем шкільної громади та можливих шляхів їх вирішення.

Вибір теми конференції визначається основними завданнями виховання, характером навчального матеріалу і віковими особливостями учнів.

Мета конференції буде досягнута за умови, якщо виступи учнів та гостей знайдуть широкий відгук у присутніх, тому проведенню конференції передую великий підготовчий етап.

В період *підготовки до конференції* класний керівник має виявити ті проблеми учнів, класного колективу, які варто обговорити. Використовуючи анкетування, співбесіди з учнями, активом класу обирається тема, визначаються мета та завдання конференції, обирається ініціативна група, між членами якої розподіляються доручення з підготовки до заходу.

Класний керівник вивчає літературу з проблеми, джерела інформації, готує сценарний план проведення. Для того, щоб матеріал конференції був особистісно значущим для широкого кола учнів необхідно домогтися того, щоб з ним ознайомилися якнайбільше школярів. Задля цього слід проводити консультації з тими, хто готує доповіді, контролювати та узгоджувати підготовчі заходи: запрошення гостей, оголошення, організація прес-центру, тематичної виставки, оформлення приміщення (у тому числі з висловами щодо теми) тощо. Консультування учнів не можна перетворювати на наказ – роботи тільки так, а не інакше! Необхідно повсякчас підтримувати творчість та самодіяльність школярів, заохочувати їх до проведення конференції. У практиці роботи школи іноді, на жаль, зустрічається такий підхід, коли учні зачитують доповіді, підготовлені вчителями. У такому разі ні про яку результативність конференції мова йти не може, адже такий підхід у виховній роботі призводить до негативних наслідків: виховання лицемірства, підлабузництва, формалізму в учнів.

Конференція *розпочинається* вступним словом ведучого, який повідомляє тему та мету заходу, представляє гостей та доповідачів, звертає увагу на тематичну виставку, цитати та афоризми до теми, оголошує план проведення та очікувані результати конференції.

Під час проведення необхідно якомога більше *урізноманітнити методи роботи учасників конференції*: доповіді перемежати з демонстраціями, виступами художньої самодіяльності, вікторинами, конкурсами. Для старшокласників, якщо конференція присвячена проблемам науки можна обрати форму наукового симпозіуму чи наради спеціалістів, чергування доповіді з заздалегідь підготовлених опонентів, знайти можливість для широкого залучення слухачів до активної участі та навіть дискусії під час роботи конференції, чому

сприяє попередня підготовка ведучим запитань, висловлення протилежних точок зору на розглядуване питання.

Доповіді й виступи ведучого мають бути образними, емоційними.

Наприкінці конференції слово можна надати гостям або членам жури, які підведуть підсумки конференції, відмітять наробки учасників, переможців конкурсів і т.д.

Методика підготовки та проведення конференції може бути різною, залежно від мети й теми конференції.

Методика проведення читацької конференції

Одним із напрямків роботи класного керівника, хоча останній час, на жаль, не дуже розповсюдженим у сучасній школі, є керівництво позакласним читанням учнів. Практика показує значне зниження інтересу учнів до читання позапрограмної літератури, що деякою мірою пояснюється завантаженням навчальними предметами, але суттєвою причиною є також відсутність педагогічного керівництва цим процесом, низька мотивація розширення кругозору учнів засобами друкованого слова.

Класний керівник у контакті з вчителями та бібліотекарями організовує і контролює позакласне читання учнів, вивчає їх інтереси, читацькі картки, можливості бібліотеки, обговорює з батьками питання керівництва дитячим читанням в сім'ї. Ця діяльність має знайти відображення й у плані виховної роботи класного керівника.

Читацькі конференції є одним із засобів пропаганди творів художньої та науково-популярної літератури, прищеплення інтересу учнів до читання.

Конференція допомагає учням ознайомитися з творчістю письменників, більш глибоко зрозуміти зміст та образи творів літератури, з'ясувати особливості мови та авторського стилю, прищеплює літературно-естетичні смаки, викликає потребу у читанні.

Види і тематика читацьких конференцій різноманітні. Конференція може проводитися на матеріалі одного або декількох творів на одну тему, з творчості письменника, з окремої літературної або наукової проблеми або з висвітлення наукової чи суспільної проблеми у художній літературі.

В ході *підготовки* читацької конференції виясняються інтереси учнів, переглядаються їх читацькі картки в бібліотеці, може бути проведене анкетування чи опитування школярів. Після цього визначається тема конференції, її мета. В старших класах створюються комісії з організації підготовки і проведення конференції, які розподіляють між собою обов'язки щодо оформлення, підготовки доповідей і т.д. План конференції художньо оформлюється і вивішується на видному місці для ознайомлення учнів, які за бажанням можуть обрати питання для виступів, або підготувати доповнення чи питання до доповідачів (підібрати цитати, приклади, вірші тощо).

До підготовки конференції необхідно залучати й слабких учнів для того, щоб формувати в них інтерес до читання, навички вдумливого читання і оцінки твору. Необхідно домогтися того, щоб більшість учнів прочитали твір і розібралися в його ідейному змісті і художніх особливостях. З цією метою проводять бесіди, систематично консультують виступаючих, звертаючи увагу на розвиток художньо-естетичних смаків учнів.

У плані конференції необхідно виокремити місце для розгляду особливості мови, стилю, форми твору, включити інсценівки, читання у голос, по ролям.

Структура проведення конференції залежить від особливостей учнівського колективу, віку учнів: у середніх класах читацьку конференцію доцільно проводити у вигляді бесіди, під час якої учні висловлюють своє ставлення до героїв інсценівки або переглядають діафільми, відеофільми, прослуховують аудіо-записи. Веде конференцію зазвичай вчитель; у старших 9-11 класах конференція має наближатися до дискусії, якою керують учні, в ході обговорення читачі дають моральну оцінку рисам, якостям і вчинкам героїв книг, аналізують художні особливості і недоліки творів, визначають специфічність стилю автора, літературного напрямку, роблять висновки про виховне та освітнє значення твору.

Оформлення класної кімнати або зали, де проводиться читацька конференція, має бути відповідним її темі: вивішується портрет автора, фотомонтажі, літературна газета, оформляється книжкова

виставка, виставляються альбоми, малюнки учнів, твори-роздуми учнів про книги; кращі щоденники читачів і т.п.

Конференція розпочинається вступним словом вчителя чи ведучого. Після нього обговорюється прочитана книга або декілька книг в формі живого обміну думками, виступів учнів з доповідями, повідомленнями, запереченнями доповідачам і часто суперечок з основних питань. Читацька конференція може містити виступи автора-письменника, бібліотекаря, мистецтвознавця, проведення літературної вікторини, інсценівки, перегляд відеоряду, виконання музичних номерів на тему конференції.

У *заключному* слові вчитель підводить підсумки конференції, вказує на правильні і неправильні міркування, відмічає кращі виступи учнів.

Методика проведення предметного тижня

Предметний тиждень – масова форма позакласної роботи з навчального предмета, визначений вид діяльності, спрямований на ознайомлення і зацікавленість учнів у даному предметі.

Протягом визначеного часу увага всієї школи приковується до якого-небудь предмета або напрямку виховної роботи (географії, історії, біології, профорієнтації, екології, музики і т.д.).

Мета предметних тижнів – активізувати школярів до подальших занять з предмета, розвивати їх пізнавальні інтереси, розширювати світогляд, стимулювати творчу активність, прагнення до інтелектуального удосконалення.

У *програму предметного тижня* доцільно включати тематичні вечори, випуск газет і бюлетенів про новини науки і техніки та за профілем предмета; організовувати виставку творчих робіт учнів, зустрічі з цікавими людьми, диспути, прес-конференції, конкурси, усні журнали, огляди, турніри, фестивалі, змагання, презентації творчих проєктів, аукціони ідей, заочні подорожі, екскурсії, творчі звіти, літературно-музичні вітальні. Під час предметних тижнів вчителі дають відкриті уроки, зазвичай нестандартні, залучаючи до їх проведення учнів.

Успіх предметного тижня залежить від дотримання певних педагогічних умов:

- при плануванні предметного тижня варто враховувати вікові й індивідуальні особливості учнів, їхні інтереси, здібності, можливості школи, мікрорайону, батьків;
- вносити новизну в зміст запланованої роботи;
- відбирати активні форми і методи виховання під час проведення;
- залучати кожного школяра до підготовки і проведення предметного тижня.

Ефективність проведення предметного тижня залежить від того, наскільки вдасться організаторам зробити його особистісно-значущим дня кожного школяра.

На етапі *підготовки*, з цією метою, проводяться експрес-опитування, анкетування, організовується робота прес-центру, збір пропозицій у «Скарбничку цікавих справ» і ін.

План предметного тижня складається з урахуванням вікових особливостей, тобто для учнів з 1-11 кл.

Підготовчий етап містить у собі визначення цілей і завдань проведення предметного тижня; створення оргкомітету чи творчої групи, і розподіл обов'язків між її членами; вивчення інтересів, пропозицій учнів, класів, учителів, батьків; планування, складання програм тижня і закріплення відповідальних за організацію конкретних справ; контроль за ходом підготовки; уточнення часу, місця проведення, запрошення гостей, підготовка призів, грамот; робота прес-центру: оформлення наочності (оголошень, блискавок, газет, рукописних журналів та ін.), підготовка радіо і телепередач, підготовка операторів відеозйомки, радіокоментарів та ін.

Виховуючи в дітей інтерес до знань реальної дійсності, учитель створює необхідну ситуацію для фантазії, творчості. Ставлячи за мету розвиток творчої уяви школярів, учитель разом з тим формує в них і активне ставлення до пізнання реального світу, інтерес до дійсності.

У перший день тижня проводять урочисте відкриття. Вибір форми відкриття має важливе значення для успішного проведення всього тижня, сприяє створенню атмосфери зацікавленості, творчого підйому, позитивного емоційного настрою.

Для учнів I-III класів можна організовувати старт космічного корабля, де їм вручаються секретні пакети з маршрутами-завданнями

на кожен день, бортжурнал та інші необхідні атрибути космічної (морської) подорожі в таємничий світ предмета.

У V-VIII класах можуть проводитися лінійки, присвячені відкриттю тижня. На лінійках повідомляється план роботи на тиждень для цієї вікової групи, вручаються доручення класам чи творчим групам, бізнес-плани тимчасовим різновіковим об'єднанням, «фірмам» і т.д. Особливий інтерес у учнів цього віку викликає подорож на «Машині часу» у країну знань, на острів «Предмет», при цьому окремі заходи в період тижня представляють як зупинки на маршруті. Такий початок тижня збуджує інтерес до предмета, прагнення пізнати нове, виявити свої творчі здібності.

Для учнів IX-XII класів можуть організуватися презентації предмета тижня, усні журнали, чи прес-конференції, ділові зустрічі «за круглим столом» тощо.

Розмаїтість застосовуваних форм і методів, висвітлення в пресі підсумків кожного дня, участь у роботі всіх учнів дозволяє підтримувати інтерес до того, що відбувається протягом всього тижня.

В *останній день* планується підведення підсумків тижня, нагороджуються активні учасники, переможці конкурсів, оглядів, олімпіад. Улаштовуються яскраві свята, ранки, заключні концерти, тематичні вечори, літературна-музичні вітальні, бали та ін.

Результати тижня висвітлюються в шкільній пресі (стінгазети, радіо, телепередачі, відеофільми, фотомонтажі, рукописному журналі й ін.), узагальнюються і відбиваються в наказі по школі. Методичні розробки обговорюються на засіданнях методоб'єднань, затверджуються і впроваджуються в досвід роботи вчителів школи, району.

Методика проведення тижня профорієнтації

Тематичний тиждень є масовою формою організації конкретної навчально-виховної діяльності. Він передбачає активну участь усіх учнів школи у заходах певної тематики відповідно до їх віку та рівня розвитку.

Мета тижня профорієнтації: ознайомити учнів з різноманітними видами професій, допомогти у виборі майбутньої професії,

виховувати повагу до людей праці, до продуктів праці, до суспільного та особистого майна.

Тиждень профорієнтації може включати в себе: знайомство з викладачами (працівниками чи випускниками) різних навчальних закладів, з працівниками підприємств, екскурсії на підприємства, НПК, СПТУ, інститути, показ кінофільмів про ті чи інші професії, ярмарки праць шкільних гуртків, різноманітні ігри, конкурси.

Проходження тижня профорієнтації, головним чином, залежить від його підготовки.

Як і про будь який інший захід, учні повинні знати, коли буде проходити «Тиждень профорієнтації», тому напередодні повинна бути вивішена об'ява, а також розклад, за яким будуть проходити заходи, присвячені ознайомленню з професіями.

Під час тижня профорієнтації можна провести з дітьми різноманітні ігри, такі як «Людина – Професія», «Автопортрет», «Хто є хто!», «Зірковий час» та ін. Виховні заходи плануються як під час проведення класних годин, так і на перервах.

Варто враховувати тематику тижня й на уроках та приділяти їй окремих фрагмент навчального заняття, розповідаючи про професії, які потребують знання з певних галузей, чи технології, впровадження яких можливе при наявності певних фахівців.

Методика проведення пізнавальних вечорів

Пізнавальний вечір – одна з масових форм позакласної роботи, що сприяє всебічному розвитку учнів, розширює їх кругозір, стимулює самостійність думки, прагнення до знань та є водночас засобом організації розумного дозвілля дітей.

Основна *мета вечора* – створення умов для ефективного, корисного і цікавого відпочинку.

Своєрідність вечора полягає в тому, що на ньому повинна панувати атмосфера невимушеного спілкування, й отже необхідно створити певний настрій вечора, його емоційну установку. Під час вечора можна провести ряд цікавих ігор. Успіх ігрової програми значною мірою залежить від яскравого, барвистого оформлення та реквізиту. Про це, звичайно, слід подбати заздалегідь. Проведенням ігрової програми керує культорганізатор-масовик, але, зважаючи на

його велике завантаження, необхідно підібрати помічників із числа активу.

Етапи проведення пізнавального вечора:

I. Підготовчий етап

- 1) Вибір теми вечора, створення творчої групи;
- 2) Визначення мети, завдань і змісту вечора;
- 3) Вибір форми проведення і засобів досягнення мети;
- 4) Розподіл обов'язків;
- 5) Підготовка призив;
- 6) Підготовка запрошення для гостей;
- 7) Підготовка музичного оформлення.

II. Проведення вечора

- 1) Вступне слово ведучого.
- 2) Проведення конкурсів, вікторин, ігор, прослуховування повідомлень.

III. Підведення підсумків

IV. Нагородження переможців.

Методика проведення позакласних заходів з естетичного виховання

Естетичне виховання – це процес формування цілісного сприйняття і правильного розуміння прекрасного в мистецтві і дійсності, здатність до творчого самовиявлення, властивій людині.

Показником рівня естетичного і загального розвитку підлітків є їхня творча активність, що творчо перетворює дійсність.

Творча дійсність – це діяльність, у результаті якої створюються нові матеріальні і духовні цінності. Творчій особистості притаманні такі якості, як напруженість уваги, вигадка, дар передбачення, просторовість знань, оригінальність мислення, ініціативність, завзятість, висока самоорганізація, колосальна працездатність, креативність.

Є багато форм позакласної діяльності, що спрямовані на удосконалення рівня етичного, естетичного й інтелектуального розвитку школярів, особливо старшокласників.

Серед них значне місце посідають розважальні вечори, творчі конкурси.

Розважальні вечори

Серед усіх масових позакласних заходів найпопулярнішими серед школярів є саме вечори. Вони можуть бути різноманітними за своєю тематикою і формами проведення. Наприклад, у формі змагання (як між класними командами, так і між окремими учасниками); поетичні і музичні вечори, конкурси «Містер і Міс школи», вечора-бали з приводу свят і т.д.

Основною *метою* розважального вечора є змістова організація дозвілля школярів, сприяння розвитку здібностей, учнівської самодіяльності та творчості, розширення кола спілкування.

Розважальні вечори – це найбільш масова форма позакласної роботи з прищеплення естетичної культури школярам. Така форма роботи сприяє виявленню інтересів, здібностей і талантів школярів і дає можливість залучити їх у шкільні гуртки і секції – художні, танцювальні, музичні (хор), театральні і т.п.

Беручи участь в проведенні подібних вечорів учні одержують можливість виявити себе в різних видах діяльності, пов'язаною з музикою, поезією, театром, живописом, танцем і т.п. Тут знезацька можуть проявитися дитячі таланти і тому добре організована і вміло поставлена позакласна робота це один з найбільше ефективних засобів пробудження в учнів інтересу до різних видів мистецтва. За допомогою розважальних заходів педагог знайомить дітей з різноманітним форм творчої діяльності, що само по собі припускає активізацію емоційної і інтелектуальної сфер, розвиток гостроти і тонкощів переживань, естетичних почуттів.

Пробудження творчої активності учнів відбувається й в процесі самостійної творчої діяльності учнів. При цьому педагог не ставить окремо завдання – навчити підлітків естетично сприймати мистецтво, спираючись на чуттєво-емоційну сферу і на спеціальні художньо-естетичні знання, а повинен намагатися урізноманітнити форми включення учнів у творчу діяльність.

Організація і проведення шкільних вечорів – загальна справа всього педагогічного й учнівського колективів. У великих школах вечори можна проводити на паралелі і пов'язувати їхню тематику з наступаючими святами. Після затвердження теми обирається

оргкомітет з найбільш ініціативних учнів. Участь вчителя обмежується роллю консультанта.

Оргкомітет розподіляє завдання між окремими учнями, готує матеріальну базу для проведення вечора, проводить репетиції. До участі у вечорі можна залучити значну кількість учнів. Спочатку призначають ведучих (як правило, їх двоє). Ведучі повинні добре знати програму вечора, мати гарну дикцію і, по-можливості, артистичні дані. У зв'язку з ймовірними несподіванками доцільно мати запасного ведучого. Вступні слова, як правило, доручаються одному вчителю і двом-трьом учням. Великої роботи вимагає оформлення приміщення, випуск стінгазети до вечора, виготовлення оголошень і запрошень. Під час вечора для учнів можна передбачити консультації «довідкового бюро»; роботу «веселої пошти». Якщо сценарій вечора містить конкурси, то до складу журі можуть входити як вчителі, так і учні. Оргкомітет проводить генеральну репетицію, під час якої хронометруються всі номери. У ході вечора одночасно може проводитися кілька конкурсів, що чергуються художніми виступами, іграми і різними розвагами. Оскільки термін проведення вечора не повинен перевищувати 2-3 години, остаточну програму затверджують тільки після репетиції. Запрошення видають за день до початку вечора.

Програма вечора залежить не тільки від теми, але і віку учнів, що беруть у ньому участь. Успіх вечора в значній мірі залежить від того, як він починається. Досвід показує, що вдалий початок створює потрібний настрій і визначає інтерес присутніх до усього того, що відбувається на вечорі. Вступ до вечора можна пов'язати з оформленням приміщення, у якому він проходить. Обов'язковою частиною вечорів є хореографічні номери, пісні, вірші, номери художньої самодіяльності. Основна мета організувати відпочинок учнів. Масові ігри піднімають настрій, активізують аудиторію і є розрядкою перед конкурсами і номерами програм.

Літературно-музична вітальня

Це форма організації дозвілля учнів в позаурочний час. Вона може проводитися як у класі, так і серед паралелі класів. Організація і проведення вітальні здійснюється творчою групою учнів під

керівництвом класного керівника або вчителя літератури, музики, образотворчого мистецтва.

Мета – формувати естетичні смаки учнів; знайомити з історією виникнення літературно-музичних віталень і відродженням їх у наші дні, підвищувати рівень емоційної і естетичної культури, формувати уміння і навички організації, смаку, потребу в творчому пошуку шляхів самовираження через виконавську й організаторську діяльність.

I. Підготовчий етап містить у собі:

1. Вибір теми;
2. Визначення мети і завдань проведення;
3. Створення творчої групи (сценаристи, головний режисер, режисери-постановники, художник і музичний оформлювач, виконавці, організатори);
4. Розподіл обов'язків;
5. Оформлення приміщення;
6. Підготовка запрошень.

II. Проведення літературно-музичної вітальні

План проведення:

1. Вступне слово ведучого (про історію виникнення салонів, літературних і музичних віталень).

2. Представлення господарки вітальні і гостей-учасників (залежно від цілей і завдань, представлення учасників може відбуватися в плінні засідання).

3. Прослуховування музичних і літературних творів, повідомлення фактів з життя авторів.

4. Обговорення новинок літератури, музики, культури.

5. Знайомство з новими іменами, виконавцями, художниками.

6. Презентація знаменних дат, ювілеїв місяця.

7. Танцювальна програма.

8. Заклучне слово ведучих, господарки гостинної. Прощання гостей.

III Підведення підсумків.

Творчі конкурси

Конкурс є формою змагання колективів або змагань на особисту першість, яке проводиться задля підвищення інтересу дітей до тої чи іншої галузі науки, мистецтва, спорту та виділити кращих, залучити учнів до суспільно-корисної праці.

Мета і завдання конкурсу – розвивати творчі здібності учнів, пізнавальні інтереси, уміння і навички творчо підходити до вирішення поставлених завдань.

Конкурс може бути самостійною формою роботи або складовою частиною вечора, зльоту, тематичної конференції і т.д. У зв'язку з конкурсом, звичайно, улаштовуються виставки, які мають відобразити творчість школярів (малюнки, твори, вироби) та можуть бути тематичними (до теми конкурсу) або звітними (про екскурсії, походи, проекти).

Конкурс може бути заочним або очним та проводитися як окремих захід. Також конкурсна програма може містити підведення поміжних підсумків заочного етапу конкурсу.

Отже, на сьогодні форми організації та проведення творчого конкурсу настільки різноманітні, що навіть немає можливості привести усі його інтерпретації. Однак, якщо конкурс оголошений як творчий, його змістом є нестандартні, нові, непередбачувані завдання для учасників.

Виділимо основні *етапи організації та проведення творчого конкурсу*:

I. Підготовка творчого конкурсу:

1. Вибір оргкомітету;
2. Розподіл обов'язків між членами оргкомітету (відповідальні за розробку положення про конкурс, оформлення приміщення, наочність, музичне оформлення й ін.);
3. Розробка положення про конкурс. У положенні відбиваються мета і завдання конкурсу, критерії оцінки, склад журі конкурсу, нагородження, номінації, визначаються дата, час і місце проведення конкурсу, призначаються відповідальні за його проведення, оргкомітет.

4. Оформлення приміщення, запрошення журі, гостей.

II. Проведення творчого конкурсу:

1. Вступне слово ведучого;

2. Представлення учасників, членів журі.

3. Конкурсна програма.

III. Підведення підсумків конкурсу. Нагородження учасників.

Окремі етапи конкурсу варто оцінювати своєчасно, використовувати спеціальні елементи наочності – демонстративні табло, дошки, на яких зазначаються бали учасників. Велике виховне значення мають виступи членів журі як після окремих конкурсів, так і наприкінці, де аналізуються найцікавіші учасники, ідеї, творчі підходи, артистичність учнів, уболівальників.

Конкурсна програма має складатися також з цікавих доповідей, виступів художньої самодіяльності, експрес-конкурсів для уболівальників.

Відбір методик організації виховної роботи

Ми розглянули різноманітні підходи до методики організації виховної роботи у сучасній школі. У рамках посібника неможливо окреслити всього розмаїття форм, методів та засобів виховного впливу, який крім того весь час оновлюється новітніми ідеями.

При виборі тієї або іншої методики організації виховної роботи з учнями доцільно керуватися наступними положеннями:

1. Урахувати виховні завдання, певні на черговий період роботи (рік, чверть, семестр). Кожна форма роботи повинна сприяти їхньому вирішенню.

2. На основі завдань визначити зміст роботи, основні види діяльності, у які доцільно включити дітей: розвиток розумових, естетичних, моральних, економічних і інших рис особистості конкретного класу, учнівського колективу тощо.

3. Скласти набір можливих способів реалізації намічених завдань, форм роботи

з урахуванням:

а) принципів організації виховного процесу;

б) можливостей, підготовленості, інтересів і потреб дітей;

в) зовнішніх умов (культурні центри, виробниче оточення);

г) можливостей педагогів, батьків.

4. Організувати спільний з учасниками роботи пошук форм на основі цілепокладання, при цьому придумувати доцільні засоби:

а) збагачення досвіду дітей новими ідеями, наприклад, через звертання до досвіду інших, вивчення опублікованих матеріалів, постановку конкретних питань і т.д.;

б) перевірки підготовлених педагогом варіантів форм.

5. У процесі пошуку й вибору важливо забезпечити несуперечність змісту й форм виховної роботи.

6. Доцільно використовувати комплексні форми й засоби виховного впливу, урізноманітнювати їх.

Проведений захід варто проаналізувати, адже ця діяльність сприяє системності та комплексності виховного впливу та допоможе у подальшому запобігти типових помилок у проведенні виховної роботи.

Загальна схема аналізу виховного заходу

I. Загальні відомості

1. Дата та місце проведення заходу, хто його проводить.
2. Форма роботи. Чи входить вона в систему виховної роботи або є епізодичною?
3. Мета заходу. На вирішення яких виховних завдань він розрахований?
4. Психологічне обґрунтування змісту й форми даного заходу: відповідність роботи загальним завданням виховання підростаючого покоління, рівню розвитку дитячого колективу, віковим особливостям школярів.

II. Аналіз підготовки заходу

1. Хто був ініціатором проведення даного заходу і як він готувався? У чому і як виявилася активність, самостійність і ініціатива учнів?
2. У чому складалася підготовка? Чи вдалося в підготовчий період викликати в дітей розуміння необхідності й значимості майбутньої роботи?

III. Хід заходу

1. Наскільки переконливо, чітко й емоційно були розкриті перед школярами мета й завдання проведеного заходу?
2. Наскільки цікаво й організовано він проходив?
3. Які знання придбали учні? Які соціальні установки, почуття й переконання сформувалися в них?
4. До якої суспільно корисної діяльності спонукував даний захід?

5. Які висновки зроблені вихователем по ходу роботи й на закінчення? Яких результатів вдалося досягти?
6. Чи сприяв даний захід формуванню суспільної думки в колективі? Як він позначився на взаєминах учнів? Який вплив здійснив на окремих школярів?
7. Які були роль і місце старших (учителя, класного керівника, батьків) у процесі роботи?
8. Чи відповідала методика проведення заходу виховним завданням, віковим і індивідуальним особливостям дітей, рівню розвитку колективу?

IV. Загальна оцінка

1. Наскільки вдалося досягти мети? Причини неуспіху, невдач, помилок.
2. Висновки й пропозиції.

Методика проведення колективних творчих справ

Чинне місце у системі виховної роботи загальноосвітніх навчально-виховних закладів займають колективні творчі справи (КТС). Їх головним організатором підготовки і проведення є класний керівник.

Методика колективних творчих справ є результатом багаторічних творчих пошуків педагогів. Певним чином систематизував, дав наукове обґрунтування цій методиці доктор педагогічних наук, академік РАО, лауреат премії ім. А. Макаренка Ігор Петрович Іванов (1923-1992).

Саме він ввів в обіг поняття «Колективна творча справа», визначив її як соціальну діяльність творчої групи, спрямовану на створення нового продукту (творчого продукту).

Колективна творча справа – це вияв життєво-практичної соціальної турботи про поліпшення загального життя. Це сукупність певних дій на загальну користь і радість. Тому це – справа. І не лише справа, а колективна справа, оскільки у її плануванні, підготовці, проведенні, обговоренні беруть участь усі члени колективу. Крім того, це творча справа, тому що на кожній стадії здійснення усі вихованці разом з вихователем мають змогу виявити свої творчі можливості у пошуку засобів, методів, прийомів, які б забезпечили її успіх.

Отже в основі методики КТС покладені наступні принципи: соціально корисна спрямованість діяльності дітей і їхніх наставників, співробітництво дітей і дорослих, багато ролевий характер діяльності, творчість.

Колективні творчі справи є важливим фактором розв'язання творчих справ, оскільки:

- виховні завдання, які ставляться педагогами, у процесі КТС розв'язуються непомітно: члени колективу визначають ці завдання і вони стають для них вимогами до самих себе;
- у процесі одночасно розв'язуються багато виховних завдань морального, фізичного, трудового, розумового, естетичного рівнів;
- КТС розвивають у єдності три сторони особистості: пізнавально-світоглядну (знання, переконання, погляди, ідеали), емоційно-вольову (почуття, прагнення, інтереси потреби), дійову (вміння, навички, здібності, риси характеру);
- участь вихованців у підготовці та проведенні КТС як найкраще сприяє їх включенню в активну соціальну діяльність, отже, створює оптимальні умови для оволодіння соціальним досвідом.

Колективні творчі справи різняться між собою передусім пізнавально-практичною спрямованістю на розвиток кожної особистості зокрема, і творчого колективу в цілому.

Виділяють такі *види КТС*: суспільно-політичні, трудові, пізнавальні, художньо-естетичні, спортивно-оздоровчі.

Основу змісту *суспільно-політичних КТС* складає морально-політичний досвід, який виховує в школярів громадянське ставлення до суспільних подій, до життя країни в минулому і теперішньому.

Трудові КТС виховують громадянського ставлення до праці, її культури, поваги до людини праці, до різних форм власності, матеріальних багатств суспільства.

Пізнавальні КТС – виховання громадського ставлення до таких сторін життя, які недостатньо вивчені, повні загадок і таємниць, потребують свого розкриття шляхом колективного пошуку, а також пізнавальної діяльності. Це - вечір веселих завдань, вечір-подорож, вечір розгаданих і не розгаданих таємниць, захист фантастичних проєктів, прес-конференція, турнір знавців.

Художньо-естетичні КТС – розвиток у школярів художньо-естетичних поглядів, дійового інтересу до різних видів мистецтва і потреб в них, уміння і навичок художньої творчості. Використовуються концерт-блискавка, літературний вечір, конкурси читців, танцюристів, музикантів, концерт «Ромашка», конкурс живих картин тощо.

Спортивно-оздоровчі КТС – виховання у дітей свідомого ставлення до фізичної культури, спортивно-оздоровчої сторони життя нашого суспільства і народів інших країн, до себе як до здорових і загартованих людей: «Веселі старти», весела спартакіада, похід і т.д.

Організаційні КТС – виховання організаторських можливостей вчителів у співдружності з дітьми. Це: газета-блискавка, день народження колективу, колективне планування, колективне обговорення зробленого.

Як бачимо, педагогічна діяльність класного керівника як педагога-вихователя, багатогранна, вимагає наполегливої творчої праці, що має бути розрахованою на найближчу зону фізичного, психологічного і соціального розвитку особистості, задовольняла б пізнавальні інтереси вихованців і була наповнена глибоким моральним змістом. А це вимагає від класного керівника постійної праці над собою, щоб завжди вести за собою вихованців через систему перспективних ліній.

Можна надати орієнтовані форми діяльності колективу та відповідні КТС.

Як бачимо *тематика КТС* відображає всі напрямки виховної діяльності класного колективу, однак підходи до її організації відрізняються від загальноприйнятих. Колективна творча справа – це, перш за все, спільний пошук кращих рішень життєво важливих завдань, тому, що створюється, сумісно виконується, організовується, задумується, вирішується, оцінюється дітьми разом із дорослими.

В КТС вирішується цілий ряд педагогічних завдань, відбувається розвиток колективістських, демократичних основ життя, самостійності та ініціативи дітей, самоуправління, активного ставлення до навколишнього середовища. А завдання організатора полягає в тому, щоб направити КТС на збагачення колективу і

особистості соціально цінним досвідом, на удосконалення кращих дитячих здатностей, на реалізацію потреб та відносин.

**КТС, як виховна технологія,
є сукупністю взаємопов'язаних етапів.**

На *підготовчій стадії КТС* організатор повинен допомогти учням у виборі теми та напрямку справи. Однак робить це таким чином, щоб ініціатива виходила від самих дітей: проводиться конкурс між первинними колективами на кращі варіанти, пропозиції, проекти КТС, мозковий штурм. Організатор на рівні з дітьми бере участь в конкурсі і пропонує свої варіанти, які прослуховуються і обговорюються на загальних зборах. Один з них відбирається і створюється проект.

Друга стадія. Обирається Рада справи, куди входить і дорослий організатор. Рада, спираючись на пропозиції первинних колективів, розробляє обраний проект. Організатор допомагає учням врахувати місцеві умови (школи, міста, села), спрямовує справу на розвиток в учнів творчого пошуку. Краще за все, якщо думка дорослого буде нібито узагальненням того, що продумали діти.

Третя стадія. Відбувається колективна підготовка. Організатор разом з керівним органом уточнює, конкретизує план підготовки і правила проведення, потім безпосередньо організовує виконання плану. Організатор повинен звертати увагу на ініціативу кожного учасника, а учні беруть участь в роботі над планом.

Четверта стадія. Характерна тим, що тут здійснюється конкретний задум, розроблений керівним органом з усіма коректуваннями, які були винесені його учасниками під час підготовки КТС. Організатор слідкує за тим, як саме учні проводять справу. Він допомагає їм у вирішенні тих чи інших питань, які виникли у дітей в процесі роботи. Головне для організатора, як для керівника і ведучого учасника КТС, створювати і закріплювати у дітей мажорний тон, дух бадьорості, впевненості в своїх силах, в своїх можливостях нести людям радість, прагнення подолати будь-які труднощі.

П'ята стадія. Колективне підбивання підсумків КТС. Важливу роль відіграє загальний збір учасників проведеної справи: це може бути збір, на якому обговорюється життя колективу за минулий період.

Організаційний момент бере на себе організатор. Він повинен добре продумати програму збору, залучити до його проведення не тільки учнів, але й інших учасників виховного процесу, що вже залежить від виду КТС. Головну роль в проведенні зборів організатор має віддати дітям, але непомітно управляти їх ходом: направляти колективний пошук кращих пропозицій, підхопити і розвивати цінне, систематизувати і узагальнювати думки і пропозиції. І все це робиться разом з учнями. Організатор тут виконує спрямовуючу функцію, забезпечує участь кожного вихованця в оцінці КТС шляхом бесід або анкетування, стінгазетою чи лінійкою з творчими доповідями. Таким чином вихованці підводять підсумки виконання власних виховних завдань.

Виховні завдання в процесі колективної творчої справи постають і вирішуються вихователями переважно непомітно для вихованців, нібито по ходу, в глибині вирішення життєво-практичної задачі і відкриваються – в тому чи іншому ступені – під час обговорення результатів КТС.

Шоста стадія – найближча післядія КТС. На цій стадії виконуються рішення, які були прийняті загальними зборами. Розрізняють *типи КТС*: вистава, мала творча справа, велика творча справа.

Велика творча справа (ВТС) вимагає попередньої підготовки як від організаторів даної справи, так і від його учасників. Як правило організатори дають завдання учасникам й таким чином тривалість цього типу КТС не менш ніж тиждень, а то й місяць.

Мала творча справа (МТС) не вимагає попередньої підготовки від учасників – всі завдання, які дають їм організатори повинні бути здійсненні безпосередньо при проведенні справи.

Вистава взагалі не має на увазі видачі завдань, учасників вистави правильніше назвати глядачами. Таким чином при МТС і виставі справа буде КТС тільки для їх організаторів. Варто особливо підкреслити, що вистава – це тип КТС, а не його форма.

Приклади типів КТС:

Вистава: колективні пісні, ігри, концерт, концертні номери та ігри із залом, бесіди (різновиди диспуту).

МТС: телевізійні ігри, мандрівки по станціям, конкурси, несценарні рольові ігри, «усні журнали»,

ВТС: конкурс або набір постановок, сценарні рольові ігри, різновиди диспуту, акції, десанти і т.д.

Розглянемо сутність окремих КТС.

МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ВИХОВНОЇ РОБОТИ

Поняття моніторингу та його види

Моніторинг – слово, що ввійшло в педагогічний лексикон відносно недавно. Саме поняття моніторинг з'явилося в процесі вивчення впливу господарської діяльності людини на навколишнє природне середовище. Сучасний словник іноземних слів визначає його як постійне спостереження за яким-небудь процесом з метою виявлення його відповідності бажаному результату або первісним припущенням.

Моніторинг (від лат. Monitor – застережливий) – у широкому змісті – спеціально організоване, систематичне спостереження за станом об'єктів, явищ, процесів з метою їхньої оцінки, контролю або прогнозу.

Дослідниками поняття «моніторинг» *тракується* по-різному: як інновація, як діалог проекту з поточними процесами, як збір і узагальнення інформації, як метод, що оптимізує діяльність з контролю. Таким чином, моніторинг – це контроль не результату, а процесу діяльності, виявлення тенденцій її динаміки. Систематичне відстеження результатів діяльності, її корекція – сутність моніторингу. Інакше кажучи, моніторинг є одним з методів контролю.

Існують різні *види моніторингу*: соціологічний, психологічний, педагогічний і багато інших.

У цьому розділі ми розглянемо педагогічний моніторинг, моніторинг виховного процесу, *мета* якого не тільки визначення стану процесу педагогічної діяльності, виявлення тенденцій динаміки її розвитку, але й надання виховному впливу цілеспрямованості на основі гуманістичного підходу до його організації й проведення.

Педагогічний моніторинг – це система цілеспрямованої діяльності педагогів щодо збору, зберігання, систематизації,

узагальнення й використання інформації про стан і тенденції навчально-виховної роботи.

Це відстеження педагогічних фактів, явищ і отриманих результатів, установлення причинно-наслідкових зв'язків між ними. Моніторинг заснований на безперервному тривалому спостереженні за станом освітнього середовища, характером управління навчально-виховним процесом і процесом становлення особистості школяра.

Моніторинг процесу виховання необхідний самим різним категоріям працівників сфери освіти, адже він дає можливість одержувати інформацію, що чинить конструктивний вплив на характер і якість освітнього процесу. Моніторинг необхідний органам управління освіти, тобто тим, хто здійснює контроль і ресурсне забезпечення процесу виховання в школах. Моніторинг необхідний тим, хто здійснює методичну підтримку процесу виховання в школах і за службовим обов'язком повинен допомагати педагогам підвищувати ефективність їхньої діяльності. Нарешті, і це найважливіше, моніторинг необхідний самим педагогам, тобто тим, хто безпосередньо здійснює виховну роботу: шкільній адміністрації, організаторам позакласної роботи, класним керівникам, педагогам додаткової освіти, шкільним психологам тощо.

Компонентами *схеми* моніторингу якості виховної роботи є:

- параметри результативності виховної роботи – що саме відслідковується;
- процедура оцінювання результативності – як досліджується;
- форма подання отриманих результатів (статистичний звіт, таблиці, діаграми, графіки тощо);
- опис аналізу отриманих даних і висновки, що з них виводяться.

Технологічна модель моніторингу містить у собі наступний набір компонентів: мета, об'єкт, предмет управління, керуюча й керована підсистеми, стадії, результат.

Охарактеризуємо коротко ці компоненти для моделі моніторингу якості виховної роботи.

Мета моніторингу якості виховної роботи – відстеження ефективності застосовуваних педагогічних засобів задля розвитку

учнів та учнівського колективу в процесі виховної роботи класного керівника.

Об'єкт – рівень особистісного розвитку учнів та учнівського колективу.

Предмет – організаційно-педагогічні умови ефективного використання засобів організації виховної роботи.

Виходячи з вимоги цілісності виховного процесу у сучасній школі предмет моніторингу якості виховної роботи у цьому тлумаченні варто розглянути як сукупність найважливіших чотирьох складових.

Предмет моніторингу якості виховної роботи у сучасній школі

<i>Позиція</i>	<i>Предмет моніторингу (що вивчається)</i>	<i>Механізм моніторингу</i>
1.	Особистість школяра як головний показник ефективності процесу виховання	- тестові методики особистісного зросту; - спостереження; - бесіди; - рейтинг; - анкетування; - вивчення продуктів діяльності; - вивчення шкільної документації; - збір незалежних характеристик; - метод педагогічних ситуацій.
2.	Учніський колектив як середовище розвитку особистості школяра	- узагальнення індивідуальних показників на групу; - соціометричні методи; - методики вивчення рівня згуртованості, вихованості, рівня сформованості колективу.
3.	Професійна позиція педагога як умова розвитку особистості школяра	- діагностика професійної позиції педагога як вихователя;

		- методики вивчення професійних орієнтирів педагогічного колективу у галузі виховання; - оцінка ефективності застосування форм і методів виховного впливу.
4.	Організаційні умови процесу виховання: - матеріально-технічна база; - укомплектованість школи кваліфікованими фахівцями у галузі виховання; - предметно-естетичне середовище; - діяльність дитячих об'єднань, органів учнівського самоврядування; - програмне забезпечення процесу виховання.	- експертний аналіз; - якісний та кількісний аналіз (обладнання, апаратури, культурно-масового, туристичного, спортивного знаряддя, бібліотечно-інформаційного, музейного фонду тощо); - якісний аналіз концепцій, програм освітньої установи.

Керуюча система технологічної моделі моніторингу представлена діяльністю класного керівника, заступника директора з виховної роботи, педагога-організатора, батьківського комітету, керівниками гуртків позашкільних установ і ін.

Керована система представлена в особі учнів, учнівського колективу, колективу батьків.

У педагогічному моніторингу можна виділити, принаймні, три чи чотири стадії (етапи).

I стадія. Вихідно-діагностична. Тут відбувається вивчення вихідного стану рівня особистісного розвитку учнів, колективу учнів та умов виховання у сім'ї за допомогою робочої документації, продуктів діяльності, збору незалежних характеристик, технологічної карти, професійної карти педагогів тощо. Припускає ознайомлення педагогів, батьків й учнів з результатами діагностування.

II стадія. Установочно-перспективна або підготовча. Визначення цілей і завдань виховної роботи з учнями класу, виходячи з результатів вихідної діагностики, Програми виховання молоді в Україні, річних завдань освітньої установи й індивідуальних потреб

учнів та учнівського колективу. На цьому етапі створюється план виховної роботи.

III стадія. Змістовно-діяльнісна. Реалізація наміченого плану виховної діяльності, спостереження за ходом розвитку учнів, заповнення індивідуальних діагностичних карток, створення зведених карток за підсумками роботи за певний період часу (квартал, півріччя тощо), проведення індивідуальної корекційної роботи, оцінка ефективності окремих виховних заходів у системі роботи.

IV стадія. Оціночно-прогностична. Узагальнення результатів виховної роботи у формі таблиць, графіків, діаграм, гістограм; розгляд питання щодо необхідності корекції виховних дій, ефективного застосування тих чи інших форм виховної роботи, видача відповідних рекомендацій батькам та вчителям-предметникам, визначення перспектив подальшого розвитку учнів та колективу класу, підсумковий звіт класного керівника про результати своєї діяльності, створення аналізу виховної роботи та минулий період.

Результатом моніторингу якості виховної роботи є змістова характеристика рівня розвитку особистості учня та учнівського колективу відповідно до засобів, що застосовуються у виховній діяльності її суб'єктами.

Педагогічна діагностика якості виховної роботи як складова педагогічного моніторингу

Діагностика (від грецького *diagnostikos* – здатний розпізнавати) – процес розпізнавання й оцінки властивостей, особливостей і станів людини, що полягає в цілеспрямованому дослідженні, тлумаченні отриманих результатів і їхньому узагальненні у вигляді висновку (діагнозу). Діагностика використовується для оцінки здоров'я, фізичного й психічного розвитку, професійної придатності, а також і в інших сферах діяльності людини. Набуває важливого значення й діагностика педагогічних явищ.

Об'єктом діагностики якості виховної роботи є розумовий, моральний, трудовий, естетичний та фізичний розвиток учня й стан розвитку учнівського колективу.

Л.П. Кацинська визначає структуру **об'єктів педагогічної діагностики**.

1. Діагностика особистості школяра, з метою виявлення індивідуальних особливостей, рівнів їхньої вихованості та загального розвитку. *Вивчаються:*

- спрямованість особистості (потреби, інтереси, переконання, ціннісні орієнтації, мотиви, установки);
- пізнавальна і навчальна культура, культура розумової праці;
- культура поведінки та спілкування;
- здоров'я і фізична культура;
- умови сімейного виховання;
- характерологічні особливості (характер, темперамент, воля);
- індивідуальні характеристики.

2. Діагностика виховного колективу, з метою виявлення виховних можливостей колективу та умов для інтелектуального розвитку. *Вивчаються:*

- структура, особливості міжособистісних стосунків;
- ставлення до навчання в школі;
- характер громадської думки;
- згуртованість (традиції, суспільна думка, роль активу тощо);
- зовнішні зв'язки;
- історія колективу;
- форми дозвілля.

3. Діагностика виховної роботи, з метою виявлення затрачених педагогом зусиль; одержання всебічної інформації про характер впливів навколишніх мікро- і макросередовищ на розвиток школярів). *Вивчаються:*

- рівень вихованості і загального розвитку учнів;
- виховна система роботи в класі;
- емоційні реакції учнів на впроваджувані заходи, педагогічні вимоги;
- ступінь задоволеності виховною роботою її суб'єктами;
- ступінь і характер взаємодії (співробітництво) суб'єктів виховання;
- моменти напруженості в стосунках учнів і педагогів та їх причини;
- ступінь узгодження виховної роботи сім'ї, школи, ін.

4. Самодіагностика особистості і діяльності педагогів, з метою оцінки ними власних можливостей у розв'язанні конкретних виховних

завдань, включаючи самоаналіз особистих рис і професійних умінь.
Вивчаються:

- виховна діяльність педагогів;
- індивідуальний стиль педагогічного спілкування та керівництва;
- поведінка у складних, у тому числі й конкретних ситуаціях;
- культура розумової праці та самовдосконалення.
- рівень оволодіння педагогічними вміннями;
- авторитет у колег та учнів і їхніх батьків;
- володіння, педагогічною технікою, технологією та методикою індивідуальних педагогічних взаємин;
- характер і причини труднощів у виховній роботі.

Методи діагностики, які варто використати:

- неекспериментальні (анкетування, педагогічне спостереження, вивчення документації, вивчення продуктів діяльності);
- діагностичні (тестування, ранжирування, рейтинг);
- експериментальні (метод педагогічних ситуацій);
- формувальні методи, спрямовані на підвищення морального, суспільного розвитку учнів, рівня пізнавальних здібностей, потреб, інтересів і нахилів школярів й, водночас, такі, що дозволяють діагностувати наявний рівень сформованості цих якостей у тому числі й їх «зону ближнього розвитку».
- соціометричні методи вивчення стосунків у класному колективі.

Види діагностики:

- вихідна, яка проводиться на початку нового навчального року чи у нещодавно створеному учнівському колективі;
- поточна, що відбувається у ході виховної роботи;
- підсумкова або рубіжна, яка завершує вивчення даного колективу у цей час.

Діагностика, що проводиться у системі й за певною *програмою* дозволяє зробити процес педагогічного моніторингу цілеспрямованішим і результативнішим, акцентувати увагу на головних, істотних моментах досліджуваного явища, що підвищує дієвість отриманої інформації й дає можливість оперувати фактами під час вирішення практичних педагогічних завдань з даним учнівським колективом.

Для цього діагностична програма моніторингу будується на наступних *принципах*: організації педагогічного спілкування; прагматичної значущості; інтегративному характері інформації; педагогічній діагностиці; соціально-нормативної обумовленості; прогностичної спрямованості; науковості; безперервності; цілісності й наступності. Урахування цих принципів у ході розробки програми моніторингу сприяє успішності його протікання й одержання об'єктивної інформації.

До складових *діагностичної програми моніторингу* якості виховної роботи відносять:

- 1) постановку мети (вказівка на те, яким повинен бути результат виховного впливу);
- 2) вироблення критеріїв, за якими буде проводитися відстеження педагогічних фактів і явищ;
- 3) вибір коригувальних дій педагога;
- 4) вибір форми моніторингу;
- 5) визначення об'єкта спостереження (рівень знань, рівень вихованості, якість викладання, характер педагогічного впливу на учнів, взаємодії в системі «учитель – учень», взаємодія сім'ї та школи, форми та методи виховного впливу тощо);
- 6) вибір методів моніторингу.

Далі ми зупинимось на конкретних формах і методах моніторингу якості виховної роботи.

У загальнопедагогічному розумінні складовими моніторингу виховної роботи є:

- форми поточної оцінки спостережуваного явища, процесу, педагогічного факту;
- форми проміжної оцінки, відстеження змін шляхом аналізу самостійних робіт і контрольних завдань;
- фіксація зібраної інформації в каталожних картках;
- підсумкова атестація;
- підсумкові педради й консиліуми за результатами спостереження, узагальнення й аналіз процесу, що відслідковується, явищ або педагогічного факту.

До найбільш розповсюджених *форм* педагогічного моніторингу варто віднести: психологічний практикум; консультації; індивідуальні

й групові бесіди; тренінги; педагогічний консиліум; класні збори тощо.

Методологічні основи діагностики виховної роботи

Необхідність вивчення учнів зумовлюється потребою у визначенні вихідного рівня сформованості в дитині певних рис для удосконалення процесу навчання та виховання. Формування дитини відбувається у учнівському колективі, який є середовищем для розвитку й вдосконалення кожного окремого учня, саме через колектив вихователь впливає на процес становлення особистості, отже не менш важливим є діагностика рівня розвитку учнівського колективу.

Для реалізації такого підходу вивчення особистості учнів і учнівських колективів повинно проходити відповідно до певних вимог, які визначаються, з одного боку, основними загально-психологічними принципами, а з іншого – конкретними умовами навчально-виховного процесу. Ось ці **вимоги**:

- Вивчення повинно бути спрямовано на виявлення *особливостей* процесу психічного розвитку *кожного* учня.
- Оцінка результатів діагностики психічного розвитку учнів має проводитися шляхом порівняння їх з результатами минулих діагностичних перевірок, з метою визначення напрямку і величини просування у розвитку. Тобто у *динаміці*.
- Дослідження процесу психічного розвитку кожного учня здійснюється поетапно протягом *усіх років* навчання.
- Діагностика повинна виявляти не тільки наявний рівень розвитку, а проводиться з урахуванням можливої «зони близького розвитку».
- Рівень розвитку повинен бути описаний як змістова характеристика відповідної діяльності учня, а процес розвитку – розглядатися як зміна якісно своєрідних етапів розвитку цієї діяльності (наприклад, «виявлений рівень розвитку мислення відповідає віковим особливостям учня та цілком адекватний вимогам профільного навчання»).
- Вивчення особливості школярів і їх колективів важливе не само по собі, воно повинно бути *спрямоване на вирішення* визначеного педагогічного завдання.

- Повинно охоплювати всі сторони психічного розвитку учня, тобто відбуватися *комплексно*.
- З урахуванням індивідуальних та вікових особливостей: експериментальні завдання повинні подаватися в доступній формі для кожного з учнів певної вікової групи.
- Ґрунтуватися на принципі гуманізму – опорі на позитивні риси особистості, а також принципах науковості, доступності, урахування індивідуальних та вікових особливостей учнів.
- Дослідження психологічного розвитку повинно проводитися в природних умовах.
- Діагностика повинна охоплювати *всіх учнів* без винятку і проводиться *систематично*, згідно запланованих термінів діагностичних зрізів за кожним з параметрів психологічного розвитку.

Сьогодні існує чимало різноманітних методик щодо вивчення учнів та учнівського колективу. Проте не завжди можна говорити про їх вагомість і значущість, адже є науково-обґрунтований й експериментально перевірений ряд **вимог до відбору методик педагогічної діагностики**:

- Проводячи дослідження, вчителеві необхідно використовувати не одну якусь методику, а їх систему, що обслуговує реалізацію певної виховної мети.
- Методики, що складають таку систему повинні мати природний характер (являти собою звичайне навчальний або виховний засіб) та підбиратися з урахуванням вікових, індивідуальних та гендерних особливостей учнів.
- Для отримання достеменних результатів необхідно, щоб методики та прийоми не тільки охоплювали усі сторони об'єкту, що досліджується, але й взаємно перетиналися.
- Підбирати методики необхідно так, щоб кількісний аналіз даних не був громіздким.
- Методики мають забезпечувати коректну процедуру проведення та обробки результатів.

ПІСЛЯМОВА

Розкриваючи методику організації виховної роботи у даному посібнику автори намагалися показати найбільш загальні підходи, ті, які не втрачають свого значення з перебігом часу. Зрозуміло, що кожен вихователь вносить у них щось своє – власний досвід, досвід учнівського колективу, наявні традиції, орієнтується на вік учнів, їх потреби та прагнення, здібності та обдарування. А також враховує можливості школи та батьків, умови регіону, вимоги інструктивно-методичних настанов керівних органів освіти.

Проте педагогічною наукою та шкільною практикою доведена можливість існування технологій в організації виховної роботи, розроблені критерії та показники їх ефективності, орієнтуючись на які педагогічний працівник може здійснити формування найважливіший рис особистості своїх вихованців.

Використана література

1. Кондрашова, Л.В., Лаврентьєва, О.О., Зеленкова, Н.І. Методика організації виховної роботи в сучасній школі: навчальний посібник / Л.В.Кондрашова, О.О.Лаврентьєва, Н.І.Зеленкова. – Кривий Ріг : КДПУ, 2008 – 187 с.